

CSIKSOMLYÓI  
RÓM. KATH.  
FÖGYMNASIUM  
ÉRTESITŐJE

AZ  
1883–84-ik tanévről.

---

KÖZLI

IMETS F. JÁKÓ,  
IGAZGATÓ.

---

CSIK-SZEREDÁBAN,  
NYOMATOTT SZABÓ LAJOS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.  
1884.



A  
CSIKSOMLYÓI  
RÓM. KATH.  
FÖGYMNASIUM  
ÉRTESITŐJE

AZ  
1883 84-ik tanévről.

---

KÖZLI  
IMETS F. JÁKÓ,  
IGAZGATÓ.

---

CSIK-SZEREDÁBAN,  
NYOMATOTT SZABÓ LAJOS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.  
1884.



## Csik-Somlyó földrajzi fekvése. \*)

(Folytatás és vége.)

**II. Magassága a tengerszín felett.** A magasságmérésnek három különböző módja van, melyek azonban nem egyformán alkalmasok akármely pont vagy hely magasságának — s különösen a tenger színétől számított, ugynevezett abszolút magasságnak megmérésére; sőt gyakran közülök csak az egyik vagy másik alkalmazható. Épen ezért mindenkinek megvan a maga előnye és jogosultsága.

E szűk helyen nem lehet az egyes módokra tüzetesen kiterjednem, s talán czóлом kijelölt utjától messze ki is vezetne; de röviden mégis mindeniket megérintem, főleg annak kitüntetése végett, hogy melyiket hol és milyen körülmények között lehet vagy kell alkalmazni. Részletesebben — nagyon természetesen — avval foglalkozom, mely Csik-Somlyó magasságának meghatározására is alkalmazható volt.

Egyik mód a háromszögtani (trigonometriai) magasságmérés, másik az ugynevezett lejt mérés és harmadik a légsúlymérővel (barometerrel) eszközölt magasságmérés.

Az elsőhöz szükséges egy hossz mérték, melylyel egy vonalat, t. i. az alap gyanánt felveendő egyeneset kell megmérni. Ezen egyenesnek a következő két tulajdonsággal kell bírnia: hogy a megméréndő magasságnak lábpontja felé irányuljon és ha a lábponthoz nem lehet eljutni, (a mi hegyeknél különösen lehetetlen, mert a hegy belsejében fekszik), akkor mindkét végpontjából a csúcs, vagy a megméréndő pont látható legyen. Szükséges továbbá egy szög mérő mű-

\*) E munkálat első részének (mult évi Értesítő) elején jeleztem azon indokokat, melyek arra indítottak, hogy számításaimnak ne csupán az eredményeit tegyem közzé, hanem ezen illetékes helyen az ezekhez vezető utakat és módokat is megismertessem; ugyanis: számításaim eredményeinek nagyobb megbízhatósága és az a remény, hogy a realis tudományokat kedvelők közül többeket (kiválóképen pedig a felsőbb osztályos tanuló ifjuságnak tudni vágyó részét) nem csupán az eredmények, hanem az ezekhez vezető utak és módok is egyaránt érdeklik. Ezen kettős indok vezetett a folytatás összeállításánál is:

szer. Világos dolog, hogy pontos eredményhez csak finom műszerrel lehet jutni. Ilyen szögmérő-műszerül szolgál az értekezés első részében vázlatosan ismertetett és többször emlegetett theodolith (universal instrument), melyet az alap-egyenesnek előbb egyik, azután másik végpontjában felállítván, távcsőjét úgy kell a megméréendő ponthoz irányozni, hogy a keresztszalak metszéspontja azzal összeessék; és most a fokoztásos ivről leolvasandó azon szög, melyet a cső ilyen irányu állása a vízszintes állással, vagyis a távcső szemlencsésjén vízszintesen fektetve képzelt lappal alkot. Ennek a neve magassági szög. Az alapegyenes hosszából és a végpontjain leolvasott magassági szögekből a keresett magasság háromszögtani úton könnyű szerrel kiszámítható. Szövevényesebbé a számítás némileg akkor válik, ha a megméréendő pont nagyobb távolságban fekszik. Ebben az esetben a fény sugar törését és a földfelületének görbületét, melyek befolyásaik által a leolvasott magassági szöveget hibássá teszik, javítás végett számításba kell venni.

A mint ezen futólagos ismertetésből is könnyen kivehető, a magasságmérésnek ezen finom módszere abszolút magasságok mérésére csak közvetve szolgálhat, a mennyiben t. i. valamely hely tengerszin feletti magassága már más úton ismeretes és ettől, mint alaptól számítva, a könnyék akármely megméréendő pontjának magassága meghatároztatik; a mihez aztán az alap magasságát hozzáadva, a felvett pontnak is tengerszin feletti magasságához jutunk. Abszolút magasságok közvetlen mérésére legfőlebb csak tengerpartokon és innen a szárazra fokozatosan befelé hatolva, vagy ellenkezőleg a tenger felé regressive haladva volna alkalmazható. De ha így kellene a földgömb, vagy csak egy ország nevezetesebb pontjainak és tán községeinek abszolút magasságát megmérni, az végtelen sok munkával és fáradtsággal járna s nem ritkán legyőzhetetlen akadályokba ütköznék.

A háromszögtani magasságmérési módot tehát általában nem annyira akármely pont vagy hely abs. magasságának, mint inkább hegyek, nagyobb emelkedések és épületek bizonyos állásponthoz viszonyított magasságainak mérésére lehet előnyösön alkalmazni.

A lejtérés kivitele ennél sokkal egyszerűbb. Eszközei két hoszmérték gyanánt szolgáló lécz, melyek centimetrekre vannak osztva, és egy vízszintes állásba hozható távcső. \*) A megméréndő pontban a távcső vízszintes állásba hozatik és egy alább fekvő alkalmas helyen az egyik lécz merőlegesen a földbe szuratik. A léczen van egy tologatható kis tábla, melynek közepén vízszintes állású fekete vonal látható. A távcsőbe néző által adott alkalmas jelre a tábla addig tolatik alább vagy feljebb, míg a fekete vonal a távcső vízszintes keresztszálával összeesik. Világos dolog, hogy a lécznek a fekete vonalig terjedő hossza azt a különbséget adja, mennyivel a távcső a lécz tövénél magasabban áll. Most a távcsővel a lécz mellé jöve, a másik léczet a rajta levő táblával együtt az előbbihez hasonló módon alkalmazzuk, mely eljárásnak tovább folytatása által akár egy tekintélyes emelkedés magasságát is pontosan meg lehet határozni. Magas hegyek megméréseire már nagy fáradtsággal járna, meredek oldaloknál pedig legyőzhetetlen akadályok támadnának.

A lejtérés a mellett, hogy általában nivellirozásra, lecsapolásra, utak emelkedéseinek meghatározására egyedül alkalmas, kisebb emelkedések magasságát, valamint a lejtős hegyoldaloknak két pontja között levő függélyes távolságot ezáltal lehet legalkalmasabban megmérni. Különböző pontok abs. magasságainak mérésére ez is csak úgy szolgálhat, ha egy álláspont abs. magassága már ismeretes és ehez képest más pontok magasságát általa megmérjük. Önként értetik, hogy a tengerpartokon e célra közvetlenül is alkalmazható.

Legáltalánosabban a légsulymérő alkalmazható magasság-mérésekre, mert ennek segítségével a föld bármelyik pontjának, hová ember csak eljuthat, akár viszonyított, akár abszolút magasságát meg lehet mérni, még pedig a körülmények és kívánalmakhoz képest kisebb vagy nagyobb pontossággal. Csupán az olyan kisebb (hullámos) emelkedések magassági különbségeinek mérésére nem alkalmas, melyeket előbb jelzők, hogy pontosan csak lejtérés által lehet megmérni. Az a körülmény, melyszerint ezen módszernek feltalálása előtt

\*) A theodolith erre is a legalkalmasabb. E célra vannak egyszerűbb szerkesztű, ugynevezett lejtérési theodolith-ok is.

a legtöbb helynek abs. magassága meghatározható sem volt, általános és hasznos voltát eléggé bizonyítja. Az egész eljárásban a főszerepet a légsulymérő viszi, mely azonban nemcsak magasságmérésekre szolgál, hanem más, sokoldalú alkalmazása mellett legfőbb szolgálata az, hogy a levegő nyomásának változásait, mint a klimatikus viszonyok egyik nevezetes tényezőjét, általa megfigyelni képesek vagyunk.

Ezen nevezetes eszköz lényegét azok, kik netalán alaposan nem ismernék, feltalálásának rövid és érdekes történetéből legkönnyebben megismerhetik. Florencz városában 1643-ban egy magasán fekvő helyen mély kútat kellett ásni és miután a szivattyut beállították, 32 lábnál magasabbra (közel 10 meter) a vizet nem tudták felszivatni; a mi zavarba hozta a kútmestereket, mert a viznek a csőben való emelkedését abban és a régebbi időben úgy magyarázták, hogy a természet az üres tért nem tűri, attól irtózik és ezért fut a víz a felhuzott dugattyu után. Nem képzelhették tehát, hogy 10 meteren túl miért nem tölti be a víz az üres tért? Ennek megfejtése végett Galileihez, az akkor élő híres tudóshoz fordultak, ki ezen tünemény folytán az üres tértől való irtózás elvének — a régiiek által ugynevezett „horror vacui”-nak — tarthatatlanságát átlátta és az egész tünemény okát a levegőnek tulajdonította. Tanítványa Torricelli ezen a nyomon haladva, ugy okoskodott, hogy: a kénese \*) majdnem 14-szer nehezebb lévén a viznél, ha a levegő a vizet 10 meternél magasabbra emelni, — vagy más szóval: 10 meternél magasabb viz-oszlopot megtartani nem képes, akkor a kéneseből csak 14-szer rövidebb oszlopot tarthat meg. Ennek megpróbálása végett közel 1 meter hosszú és az egyik végén beforrasztott üvegcsövet egészen megtöltött kénesevel, ezután ujjával elzárva, lefelé fordította és kénese tartalmazó edénybe állította fel. Az eredmény teljesen megfelelt a várakozásnak, a kénese a csőnek csúcsától ugyan alább szállott, de az edény-

---

\*) A nép ezen a néven ismeri s ezért újabb időben a tudományban is „higany” helyett ezt a nevet kezdték használni. Higanynak azon tulajdonsága alapján nevezték el, hogy a lazább bőrökön át lehet sajtolni, pedig ez nem a higánynak alapszik, hiszen az összes folyadékok között a legsűrűbb; még a vas se merül le benne.



ben levő kénese felszínétől számítva, mintegy 76 cm. magasan megállapodott; már pedig 76 cm. 10 meternek közel 14-ed részét teszi.

Ezen nevezetes kísérletet, mely által Torricelli a levegő nyomását szembetűnő módon igazolta, Pascal szintén híres természettudós ismételte és azonnal átlátta, hogy ha ez a kísérlet egy magas hegy tetején vitetik véghez, a kénese-oszlopnak rövidebbnek kell lenni, mely vélekedését a Puy de Dôme nevű, 974 meter magas hegyen tett próba igazolta, mert a hegy tetején mintegy 70 mil. meterrel az oszlop rövidebb lett. Ez a tapasztalat szolgáltatta az első momentumot azon gondolathoz, hogy egy bizonyos magasságu légszlopnak bizonyos hosszúságu kénese-oszlop felel meg, melyet t. i. egyensúlyban tart, melynek tehát hosszából a légszlop magasságát, azaz két hely függélyes távolságát ki lehetne számítani

A többszöri észlelésközben mind Torricelli, mind Pascal csakhamar észrevette, hogy a kénese egy ugyanazon helyen sem áll állandóan ugyanazon magasan, hanem időnként valamivel alább száll, vagy fennebb emelkedik; miből világosan következik, hogy a levegő nyomasza sem állandó. \*) Ezen ingadozások szolgáltattak indító okot arra, hogy a tetőirányos állásban mereven megállított cső mellé milliméterekre osztott hossz mérték erősítették, hogy így a levegő nyomaszának nagyságát bármelyik pillanatban észlelni és leolvasni lehessen. Ilyen módon állandósítva barometernek (baros-suly), légsulymérőnek nevezték.

Jelenleg nemcsak ilyen alakban, hanem sokkal czélszerűbben úgy készítik, hogy legalább kiméletesen hordozható legyen. De készítenek könnyen hordozható, ugynevezett magasságmérési és utazási légsulymérőket is. Ujabb időben a különböző czélokra annyi különböző alakut készítenek, hogy csupán ezek tüzetes leírása is nagy helyet venne igénybe.

Lényeges kellékei mindeniknek a következők: hogy a

---

\*) A tengerszínén az oszlop hossza 760 mm. körül ingadozik, azért ezen állást rendesnek (normal) nevezik. Csik-Somlyón a legnagyobb és a legkisebb nyomás között 35 mm. különbség mutatkozik. A normalis légnomás a gymn. épület emeletén 700 mm.

kéneső-oszlop felett levő része a csőnek — az ugynevezett Torricelli-féle üres tér — valóban üres legyen; \*) hogy a készítésére felhasznált kéneső legyen tiszta és a likacsai ba rejtőzött levegő főzés által legyen kiűzve, nehogy az üres térbe feljutva, az oszlopot alább nyomja; és végre a csőnek legalább az a része, hol a kéneső-oszlop vége ingadozik, egyenletes legyen. De ezen lényeges kívánalmak megléte mellett is nem mindenik szolgáltat olyan fokú pontosságot, hogy tudományos célokra megnyugvással használni lehetne. Világos dolog, hogy az oszlop hossza mindig az edényben levő kéneső felszínétől számítandó. De ez a felszín sem állandó, mert mindannyiszor valamivel alább száll, valahányszor az oszlop növekedik, és ennek folytán az oszlop alsó vége, vagyis az edényben levő kéneső felszíne a mérték kiindulási pontjával nem esik össze. A légsúlymérői állást tehát a valónál valamivel kisebbnek fogjuk találni. De az ellenkező hiba is előfordul, ha t. i. a légnyomás annyira kisebbedik, hogy a felszín a mérték kezdő-pontja fölé emelkedik.

A mely légsúlymérőnél ez a hiba ki nem kerülhető, vagy legalább számítás után helyre nem hozható, az olyan tudományos értékkel nem bír, legfőlebb csak gyakorlati célokra tehet szolgálatot, mint időjósító eszköz. Ugyanis a déli és délnyugoti szelek a tenger felől meleg és nedves levegőt szállítanak, melyek itt lehűlvén, esőt szűlnek. Ilyen szelek mellett a légsúlymérő oszlopa rendesen alább száll, mely körülményből tehát esőt lehet remélnünk. Az északi és északkeleti száraz és hidegebb szelek a kénesőt fennebb nyomják és ilyenkor tiszta időt várhatunk. Megjegyzendő azonban, hogy ezek is okozhatnak esőt, ha az itt levő melegebb levegő elégséges páratartalommal bír, de inkább csak futó esőt szoktak előidézni.

Tudományos célokra legáltalánosabban a Fortin-féle és Kappeller-féle edényes légsúlymérők szolgálnak, melyeknél

---

\*) Ha valami rázkódás vagy egyéb körülmény folytán levegő jutna be, az eszköz további céljának nem felelne meg, mert a valónál kisebb légnyomást mutatna; újból kellene tölteti. Ha a készüléket lassan vízszintes állásba hozva, a kéneső a csövet egész a csücsig betölti, akkor a tér üres.

a kéneső-oszlop hossza nemcsak miliméterekben mérhető meg, hanem paránymérő (nonius) segélyével ezek 10-ed részei is leolvashatók. Az elsőnél az előbb emlegetett hibát az edényének fenekén levő alkalmas csavar segélyével el lehet enyésztetni, a másodiknál pedig a csőnek és hengeralakkkal bíró edényének átmérőiből, melyek a készítés alkalmával pontosan megmértnek, számítás útján kell felkeresni és mint javítási tényezőt tekintetbe venni; a mit előre kiszámított. táblázat használata által szoktak könnyíteni, hogy ne kelljen minden egyes észlelés után a számításhoz folyamodni.

Az ugynevezett hajcsővesség is általános hibája a légsúlymérőknek, mely a szóban levő két fajta légsúlymérőnél azáltal van elenyésztetve, hogy a mennyivel a hajcsővesség miatt a kéneső a csőben lenyomatást szenved, annyival a mérték kezdő-pontja alább helyeztetik.

Hogy a légsúlymérő ingadozása szoros összefüggésben van a légkörben végbemenő változásokkal — vagy közönséges néven nevezve — az időjárással, kétséget nem szenved. Az időjárás törvényei azonban annyira szövevényesek, hogy ez ideig még nem sikerült a tudománynak azokat megállapítani. E célnak elérése vagy legalább megközelítése egyedül a kitartó észlelésekből, illetőleg ezek eredményeinek tanulmányozásából remélhető; ha t. i. a levegő nyomását, melegségét, nedvességét, az esőzés idejét és mennyiségét, a szelek irányát és erejét, mint az időjárás tényezőit, naponként a földnek minél több pontján huzamos időn át lelkiismeretesen megfigyelik és feljegyzik. Épen ezért a művelt nemzetek saját országukban és a földnek mindazon pontjain, hova csak behatolhattak, ilyen célú észlelő állomásokat siettek felállítani. Ezen magascélú törekvés szolgálatából országunk sem maradhatván ki, a közelebbi 15 év alatt az ország különböző részeiben légtünettani (meteorologiai) észlelő állomások szerveztettek és jelenleg is fokozatosan saporitva szerveztetnek, melyeknek észleleti eredményei azonban a szóban levő magasabb cél mellett az ország és egyes részei klimatikus viszonyainak tanulmányozását és ilyen irányú összehasonlítását is lehetségessé teszik.

Országunk területén jelenleg 110-nél több ilyen állomás

létezik, melyek kevés kivétellel mind Fortin- és Kappeller-féle légsúlymértékkel vannak ellátva. Az állomások mindenikén naponként háromszor (a nap különböző szakában ugyanazon órákban) tétetnek megfigyelések, melyek a legtöbb helyen a levegő nyomására, melegségére, nedvességére, a szelek irányára, erejére és a csapadék (eső és hó) időjére és mennyiségére terjednek ki. A naponkénti háromszori észlelet középértékei havanként felküldetnek a budapesti központi m. kir. légtünettani intézethez, mely az összes állomások megfigyeléseit alkalmas módon csoportosítva, évenként kiadni szokott terjedelmes „Évkönyvei“-ben közzé teszi.

A levegő nyomására vonatkozó észleletekről megjegyzendő, hogy azok minden egyes észlelés után 0°-u hőmérsékletre vezetendők vissza. Ugyanis a különböző állomásokon a légsúlymérők nem lehetnek ugyanazon melegségű levegőben, tehát a kéneső különböző mértékben van kiterjedve, mihez képest a sűrűsége is különbözik; már pedig a sűrűbb nehezebb és az ilyenből a levegő rövidebb oszlopot képes egyensúlyban tartani, mint a kevésbé sűrűből. Ez a körülmény teszi szükségessé, hogy a leolvasott állás 0°-ra — mint általánosan elfogadott alapra — redukáltassék; a mire a gyakori számítások kikerülése végett táblázatok szolgálnak.

1873. január 1-től Csik-Somlyó is, mint országunk legkeletibb fekvésű meteorologiai állomása szerepel. A felszerelés áll egy Kappeller-féle légsúlymérőből, August-féle nedvességmérőből (psychrometer), eső-mérő- és szélirány-jelzőből. A nem kis fáradsággal járó észleléseket, mint *nobile officiumot* azóta folyton gymnasiumunk igazgatója Imets F. Jákó végzi.

Minden meteorol. állomás azon előnyös helyzetben van, hogy a magasságát olyan fokú pontossággal meg lehet határozni, milyennel más helynek — legalább légsúlymérő segítségével — nem eszközölhető. Mert a míg valamely megméréndő ponton legfőlebb 10—15 észlelést teszünk a légnyomásra vonatkozólag, addig a meteorol. állomásokon naponként háromszor történvén a légsúlymérő leolvasása, csak egy év alatt ezernél több észlelethez jutunk, melyeknek középértéke az illető állomás normalis légnyomásához már nagyon közel juttat. De ha tekintetbe vesszük, hogy 1873 óta már

10 évnek középértékeivel rendelkezünk, (melyek egymástól — a mint alább kitünik — csekély mértékben térnek el), át lehet látni, hogy azokból Csik-Somlyó kérdéses magassága oly pontosan meghatározható, hogy nagyobb fokú pontosságot a még szaporodó adatok sem sokkal fognak szolgáltatni.

Az abszolút magasság meghatározása lévén a cél, olyan állomástól való magassági különbségét számítottam ki, melynek tergerszínfeletti magassága már pontosan ismeretes. De nemcsak egy, hanem több ilyen állomással kombináltam, hogy a számítás és ennek eredménye annál megnyugtatóbb legyen.

Csik-Somlyón és a központi meteorol. intézetben 1873. óta folytonosan ugyanazon időben (d. e. 7, d. u. 2 és este 9 órakor) végeztek az észleletek, melyeknek a magasság kiszámításához szükséges adatai évi középértékekben a következők:

(Könnyebb összeállítás végett jelölje a barometer állást  $b$ , a levegő hőmérsékletet  $t$ , a párányomást  $P$ ).

Csik-Somlyón

1873-ban	$b = 700.8^{mm}$	$t = 7.6^0$	$p = 7.4^{mm}$
74 n	$= 700.5$	$= 5.4$	$= 6.4$
75 n	$= 699.2$	$= 4.7$	$= 6.3$
76 n	$= 698.7$	$= 6.6$	$= 6.6$
77 n	$= 699.5$	$= 6.0$	$= 6.1$
78 n	$= 699.0$	$= 6.3$	$= 6.1$
79 n	$= 699.2$	$= 6.0$	$= 6.0$
80 n	$= 700.2$	$= 5.5$	$= 6.5$
81 n	$= 700.4$	$= 4.7$	$= 5.9$
82 n	$= 700.1$	$= 6.5$	$= 5.5$

a 10 évi átlag:  $699.76^{mm}$ ,  $5.93^0 C.$ ,  $6.28^{mm}$ ,

Budapesten

1873-ban	$b = 748.7^{mm}$	$t = 11.2^0$	$p = 7.3^{mm}$
74 n	$= 748.8$	$= 10.2$	$= 7.0$
75 n	$= 748.6$	$= 9.2$	$= 7.0$
76 n	$= 747.8$	$= 10.2$	$= 7.2$
77 n	$= 747.9$	$= 10.1$	$= 7.0$
78 n	$= 747.4$	$= 10.5$	$= 7.3$
79 n	$= 747.6$	$= 9.0$	$= 6.9$
80 n	$= 749.0$	$= 10.0$	$= 7.3$
81 n	$= 748.9$	$= 9.1$	$= 7.0$
82 n	$= 749.1$	$= 10.9$	$= 7.2$

a 10 évi átlag:  $748.38^{mm}$ ,  $10.06^0 C.$ ,  $7.12^{mm}$ .

10 évi átlag a normalis légnyomást már elég nagy pontossággal adja. E két hely normalis légnyomása között e szerint közel 49 mm. különbség mutatkozik.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a légsúlymérő állása 10,5 méternyi emelkedésnél épen 1 mm.-rel száll alább, miből az következik, hogy 10,5 méter légoszlop 1 mm. kénésoszlopot képes egyensúlyban tartani. Ha ez a tapasztalat feltétlenül állana a légkör bármelyik magasságban levő rétegére, akkor két hely magasság-különbségének, vagy akár az abszolút magasságnak kiszámítása egyszerűen csak azáltal történnék, hogy a két hely normalis légnyomásában mutatkozó különbséget 10,5-el meg kellene szorozni. Ilyen módon Csik-Somlyó magassága gyanánt Budapesthez mérve 514 métert, a tenger színétől pedig — lévén a tenger színén a normalis légnyomás 760 mm. — 630 métert nyernénk. De ez a való-értéknél jóval kisebb, mert a légkörnek magasabban fekvő rétegei fokozatosan mind kisebb sűrűséggel és feszítő erővel bírnak, minélfogva 1 mm. kénésoszlop egyensúlyban tartására 10,5 méternél fokozatosan mind hosszabb és hosszabb légoszlop szükséges; 10,5 méternyi csak a tengerszín közelében elégséges. A sűrűség és a feszítő-erő csökkenésében nyilvánuló törvényszerűséget kell tehát ismerni, hogy tekintélyes befolyását számításba lehessen venni.

A légsúlymérő feltalálása után mintegy 10 évvel később sikerült Mariottenak a róla nevezett természettörvényt bebizonyítani, melyszerint: a légnemű testek sűrűsége és feszítő-ereje a nyomással, mely rájuk gyakoroltatik, egyenes arányban van. Ezen nagyfontosságú törvény nyújtott segédkezet a felfelé számított légrétegek sűrűségének és feszítő-erejének csökkenésében nyilvánuló törvényszerűség matematikai uton való megállapítására, mely a következő egyszerű alakban van kifejezve:

$$P_n = \frac{P_0}{A^n}$$
, melynek hogy jelentőségét megérthessük, képzel-

jük a föld bizonyos területe felett levő légoszlopot bizonyos határig fel, egyenlő vastagságu, keskeny, vízszintes rétegekre hasogatva úgy, hogy egy-egy rétegnek a sűrűségét egyenletesnek lehessen venni; és tekintsük egyelőre a rétegek

mindenkét  $O^0$  fokú melegnek.  $P_n$  jelenti a felső rétegre a felette levő légoszlop súlya által gyakorolt nyomást,  $P_0$  az első rétegre nehezedő nyomást,  $A$  egy állandó számot és  $n$  a rétegek számát. A  $P_n = \frac{P_0}{A^n}$  kifejezés általánosan szól, melyet alkalmazva az egyes rétegekre, ilyen kifejezéseket nyerünk:

$$P_1 = \frac{P_0}{A}, P_2 = \frac{P_0}{A^2}, P_3 = \frac{P_0}{A^3}, P_4 = \frac{P_0}{A^4} \quad \text{stb.},$$

melyekből már a törvényt, hogy: a felfelé egymás után következő rétegekre gyakorolt nyomás mértani haladvány szerint csökken, — nem nehéz kiolvasni. De a nyomással a sűrűség és feszítő-erő arányos lévén, (Mariotte törvénye), ezek is mértani haladvány szerint csökkennek.

Megszületvén a törvényt, az ezt kifejező  $P_n = \frac{P_0}{A^n}$  egyenletet Gauss híres matematikus a következő módon használta fel egy képlet készítésére, hogy ennek segélyével két helymagasság-különbsége már nagyobb megközelítéssel meghatározható legyen. A magasabban fekvő hely azon légrétegét, mely a légsúlymérő edényének felszínével összeesik, tekintjük  $n$ -iknek; az erre gyakorolt nyomást a légsúlymérő mutatja, melynek állását (t. i. az oszlop hosszát) jelöljük  $b_n$ -el; az alsó állomás ugyanilyen rétegre gyakorolt nyomást, azaz a légsúlymérő állását jelöljük  $b_0$ -val, melyek tehát a fennebbi képletbe  $P_n$  és  $P_0$  helyett beléphetnek és ekkor a kifejezés ilyen alakot ölt:  $b_n = \frac{b_0}{A^n}$ , mely még így is írható:  $A^n = \frac{b_0}{b_n}$ , logarozva pedig  $n \cdot \log. A = \log. b_0 - \log. b_n$ . Az egyenlet mindkét felét megszorozva  $v$ -vel, mint az egyes rétegek vastagságát jelentő mennyiséggel, lesz:  $nv \cdot \log. A = v(\log. b_0 - \log. b_n)$ ,  $n$  a rétegek számát jelentvén,  $nv$  nem lehet más, mint a két állomás között lévő levegő-oszlop magassága, vagyis a két hely magassági különbsége, melyet jelöljünk rövidebben  $M$ -el, és így lesz:  $M \cdot \log. A = v(\log. b_0 - \log. b_n)$  vagy  $M = \frac{v}{\log. A} (\log. b_0 - \log. b_n)$ .

Ezen egyenlet nem más, mint a szerkeszteni szándékolt képlet, melyben még csak a  $\frac{v}{\log. A}$  állandó tényező számértékének meghatározására szükséges, a mi azonban csak ta-

paszталati úton eszközölhető. Evégre egy hegynek M magassága háromszögteni uton pontosan megméréndő és ezután mind a tövénél, mind a tetején ugyanazon időben két légsúlymérőnek az állása időközönként többször észlelendő, melyeknek középértékeiből a hegy tövére  $b_0$  és a csucsára  $b_n$  légsúlymérői állás találtatik:  $\frac{M}{\log. A} = \frac{M}{\log. b_0 - \log. b_n}$  kifejezésből könnyen kiszámítható. Többszöri meghatározásokból 18420 meternek találtatott, melyet helyette téve:

$$M = 18420 \text{ met. } (\log. b_0 - \log. b_n).$$

$b_0$  és  $b_n$  helyébe Budapest és Csik-Somlyó fennebb ki-tüntetett normalis légnyomásait beiktatva, magasság-különbsége gyanánt 537 metert kapunk, mihez 153 metert, mint Budapest tengerszin feletti magasságát, hozzá véve, Csik-Somlyó abs. magasságát 690 meternek találjuk. Azonban ezt csak megközelítő eredménynek tekinthetjük, mely a való értéktől még elég távol áll; minék az oka abban van, hogy a képlet levezetésénél azon feltevéshez kellett folyamodni, hogy 1-től az n-dikig minden légréteg 0° foku hőmérséklettel birjon. Már pedig egyetlen esetben sem teljesülő feltétel, hogy két különböző magasságu hely között a légréteg mindenütt épen 0°-u legyen. Hogy a hideg levegő sűrűbb, mint a meleg, mindnyájunk előtt ismeretes. Az egyes légrétegek sűrűsége tehát nemcsak a nyomástól, hanem a hőmérséklettől is függ; azért elkerülhetlenül szükséges, hogy ez, illetőleg a levegőnek ettől függő kiterjedése, tekintetbe vétessék. De jelenleg még nem lévén ismeretes azon törvény, mely a felfelé egymás után következő légrétegek hőmérsékletének csökkenésében mutatkozik, meg kell elégednünk az alsó és a felső légréteg hőmérsékleteinek közép értékével, melyet aztán a két hely közt fekvő légoszlop közép-melege gyanánt tekintünk, és mint ilyennek a légoszlop kiterjesztésére, tehát könnyebbé tételére vonatkozó befolyását számításba véve, az előbbi egyszerű képlet következő összetettebb alakban jelenik meg:

$$M = 18420 \text{ met. } (\log. b_0 - \log. b_n) (1 + 0.0039. t) *$$

\*) 0.0039 a félig nedvesnek vett levegő kiterjedési együtt-hatója.  $t = \frac{t_0 + t_n}{2}$ , azaz t alatt az alsó és felső hely léghőmérsékleteinek közepe értendő.



Mely képlet felölelvén a légrétegek sűrűségét betolyásoló mindkét nevezetes tényezőt, már eléggé pontos eredményt képes felmutatni.

Csik-Somlyó és Budapest adataiból a szükségeseket behelyettesítve:  $M = 18420 \text{ met. (log. } 748.38 - \text{log. } 699.76) (1 + 0.0039.t')$ , miből  $M = 554.13 \text{ meter}$ ; ehez  $153.29 \text{ m.}$ , mint Budapest abs. magasságának több különböző módon megvizsgált és pontosnak talált értéke, hozzá adva, Csik-Somlyó tengerszín feletti magassága  $707.42 \text{ m. leend.}$

A melegen kívül vannak még tényezők, melyek sokkal kisebb mértékben, de néha mégis tekintetbe veendő befolyással vannak az eredményre; azért tehát, ha a pontosság elérhető legnagyobb foka igényeltetik, szintén számításba kell venni. Ilyen a többi között a levegő változó nedvességi állapota, a mi csak akkor vehető számításba, ha mind az alsó, mind a felső helyen a levegő nyomása és hőmérséklete mellett a párányomás is nedvességmérő segítségével meghatározatik, mint ez a meteorol. állomásokon naponként történik. A vízpárák sűrűsége ugyanis a levegőének közel  $\frac{3}{4}$  ad részével egyenlő, tehát figyelemre érdemes, mert a levegő sűrűségét, kis mértékben ugyan, de mégis gyarapítja és a nyomását növeli. Ha továbbá tekintetbe vesszük azon ismeretes körülményt, melyszerint bármely test — tehát a légsúlymérő kénesője is — a különböző földr. szélességek alatt, valamint a föld felszínétől felfelé a különböző magasságokban nem egyenlően nehéz, mert a föld vonzási ereje a földr. szélesség cosinusával arányosan nő, a tenger színétől felfelé pedig a föld középpontjától mért távolság négyzetével arányosan kisebbedik: könnyen átláthatjuk egy olyan általános jellegű magasságmérési képlet szükségét, mely ezen tényezőket is, mintegy organice felvegye és magába foglalja, hogy ezáltal bármelyik földr. szélesség alatt és akármilyen magasan fekvő hely magasságának kiszámítására egyformán alkalmas legyen és a pontosságnak olyan fokát nyújtsa, mely a tudomány jelen állásához mért kívánalmaknak megfelel.

Ezen czélnak megközelítése tekintetéből Gauss a földr.

szélesség befolyását a fennebbi képletébe beolvasztotta, miáltal a következő pontosabb képletet szolgáltatta:

$M = 18420^m (\log. b_0 - \log. b_n) (1 + 0'0039. t^0) (1 + 0'0026. \cos. 2 f)$ ,  
melyben  $f$  a földr. szélességet jelenti. Még pontosabb ennél a következő:

$M = 18420^m (\log. b_0 - \log. b_n) (1 + 0'0039. t^0) (1 + 0'0026. \cos. 2 f + 0'0000002. M')$ , melyben már a magasságnak befolyása is tekintetbe van véve, jelentvén  $M'$  a két hely tenger színétől számított közép-magasságának megközelítő értékét, a mi azonban csak nagy magasságban fekvő hely magasságmérésénél veendő tekintetbe, mert csak ebben az esetben lehet az eredményre befolyással, a mint ezt a csekély együtthatója is mutatja. Csik-Somlyó magasságának kiszámításánál ez, valamint a földr. szélességre vonatkozó tényező, miután a  $45^\circ$  szélességtől nem nagy távolságban fekszik, csekély befolyással van, — lévén  $\cos. 2.45^\circ = 0$ .

Ezeknél figyelemre méltóbb (t. i. a jelen esetben) a levegő változó nedvességi állapota, a mi a fennebbi képletben csak azáltal van némileg tekintetbe véve, hogy a száraz levegő kiterjedési együtthatója ( $0'003665$ ) helyett a félig nedves levegő valamivel nagyobb kiterjedési képessége ( $0'0039$ ) vétetett alkalmazásba. Az alább következő Kohlrausch-féle képlet megtartván a száraz levegőre vonatkozó értéket, a két helyen mutatkozó párányomás számításba vétele által magát a nedvességet szerepelteti. Ez tehát azon képlet, mely ez idő szerint a legpontosabbnak mondható, mert a fennebb elősorolt tényezők mindenikét organikus módon magában foglalja.

Az alsó állomás párányomását  $p_0$ -val, a felsőét  $p_n$ -nel jelölve, rövidség kedvéért legyen  $\frac{1}{2} \left( \frac{p_0}{b_0} + \frac{p_n}{b_n} \right) = k$ , mely esetben a képlet ilyen alakkal bír:

$M = 18405^m (\log. b_0 - \log. b_n) (1 + 0'003665. t^0) (1 + 0'0026. \cos. 2 f + 0'0000002. H + \frac{3}{8} k)$ .

Az ilyen bonyodalmasabb képletéknél a számítás könnyítése végett táblázatokot szoktak használni, de miután én nem rendelkezem ezen képletnek megfelelő táblázatokkal, a szükséges értékek közvetlen behelyettesítése által a köv. módon jutottam az eredményhez, mégpedig:

1. Csik-Somlyó és Budapest magasság-különbségéhez a már fennebb kimutatott adatokból:

$$\begin{aligned}
 & 18405^m \text{ nek a logara} = 4.2649358 \\
 (\log. b_0 - \log. b_n) & = 0.091731, \text{ ennek a } n & = 0.4649826 - 2 \\
 (1 + 0.003665. t^n) & & 1.02932, & n & = 0.0125504 \\
 (1 + 0.0026. \cos 2f + 0.0000002. H & / k) & & & \\
 & = 1.003379 \text{ ennek } n & & & = 0.0014650 \\
 & & & & \underline{4.743,9338 - 2,}
 \end{aligned}$$

ennek megfelel, mint magasság-különbség, M 554.54 meter.

Budapesten a központi meteorol. intézet légsulymérőjének a tenger színétől számított magassága

$$= 153.29 \text{ meter}$$

Csik-Somlyó abs. magassága tehát = 707.83 meter.

2. Fiumének 1873 tól 1880 ig terjedő évi középértékeiből (szintén a „Meteorol. m. k. Központi Intézet Évkönyvei“ alapján) a 8 évi átlag a következő:

$$b_0 = 759.86, t_0 = 14.14^{\circ} \text{ C.}, p_0 = 8.54^{\text{mm}}.$$

Megjegyzendő, hogy miután Fiume észlelési órái a Csik-Somlyóéval nem mindig voltak azonosok, nem a közvetlenül leolvasott, hanem a 24 órára redukált hőmérsékletek középértékeit vettem mindkét állomásra vonatkozólag. A Csik-Somlyóé 5.64 C. fokot tesz ki. Ezen adatokból a fennebbihez hasonló eljárással Csik-Somlyó és Fiume magasság-különbsége gyanánt

$$685.21 \text{ m. áll. elő.}$$

A fiumei légsulymérő tengerszin feletti pontos magassága

$$\underline{22.8 \text{ m.}}$$

Csik-Somlyó abs. magassága tehát 708.01 m.

3. Nagy-Szebennek 1873-tól 80-ig terjedő évi középértékeiből kihagyva az 1878-ik évit, mert ez évben az esz-közök-áfhelyezést szenvedtek, (de 79 elején előbbi helyökre visszakerültek) a 7 évi átlag a következő:

$$b_0 = 725.34^{\text{mm}}, t_0 = 8.41^{\circ} \text{ C.}, p_0 = 6.9^{\text{mm}}.$$

It is t-nek a 24 órára redukált értékeit kellett alkalmazni a fennebbihez hasonló okból. Ezekből Csik-Somlyó és N.-Szeben magasság-különbsége

$$= 295.87 \text{ m.}$$

N.-Szeben tengerszin feletti magassága

$$= 414 \text{ m.}$$

A Csik-Somlyóé tehát

$$\underline{707.88 \text{ m.}}$$

E három eredmény meglepően összevág, és ha még neknek számtani közepét vesszük, az így talált 707.9 metert a gymn. épület emeletében (az igazgatói lakáson) elhelyezett légsúlymérő edényének a tenger színétől számított pontos magassága gyanánt tekinthetjük. Miután azonban a légsúlymérő nem maradhat állandóan azon helyen, jónak láttam a gymn. épület bejáratánál lévő 3-ik lépcső felszínét venni a pont gyanánt, mely a légsúlymérő edényénél — a mint közvetlen mérés által találtam — 5.18 meterrel áll alább; ennek tehát a tengerszin feletti magassága = 702.72 m.

Hogy nemcsak meteorologiai állomásnak, hanem amely más hely magasságának kiszámítása ehez hasonló módon történik, azt mondani is fölösleges, de eredmény tekintetében mégis az a nevezetes különbség létezik, hogy míg pld. ezen szóban lévő magasság kiszámításánál 10 év középértéke — tehát tizezernél is több észlelés összegált adatul, addig valamely hegy tetején legfőlebb néhány észlelés tétetik és ezek középértéke szerepel; minek folytán ezeknél néhány meterig menő hibát kikerülni csaknem lehetetlen.

A teljesség kedvéért röviden megemlítem, hogy a magasságmérésnek van még egy sajátos módja, mely azonban a légsúlymérővel történő mérésnek csak egy faja gyanánt tekinthető. Tudjuk ugyanis, hogy a víz forr-pontja  $100^{\circ}$ , ez csak  $760^{\text{mm}}$  légnyomásra, azaz a tenger színére vonatkozik. Ha a légnyomás kisebb,  $100^{\circ}$ -ra nem melegedik fel, mégis bekövetkezik a forrás (Csik-Somlyón a fedetlen éjszéken  $98^{\circ}$ -nál fennebb a víz alig melegedik); sőt ha a víz alatt lévő levegőt kiszivattyúzzuk, még a közönséges hőmérsékletnél is forrni kezd. A forr-pont tehát arányos a légnyomással, minek folytán a kényes természetű légsúlymérő könnyen megmászható hegycsúcsok mérésére felhasználható.

Az edények a mihez tehát egy edényen és a tiszta vizen kívül egy légsúlymérő szükséges. A mérés alkalmával talált forr-pontot úgy tekinthetjük, mint a neki megfelelő légnyomást, a mit több tapasztalt tudós által összeállított kész táblázatban meg lehet találni. 1 mm. légnyomásnak körülbelül  $\frac{1}{2}$  hőfok felel meg, ebből az következik, hogy a hőmérőnek nagyon érzékeny-

nek kell lenni, de még e mellett is csak szükségét pótló, megközelítő eredményhez lehet jutni. Jelenleg nincs használhatóan ezen eljárás, mert az újabb időben oly óra-alaku légsúlymérők is készítettnek (a zsebóra-alaktól fel a nagy vasuti óra alakjáig), melyek bárhova elszállíthatók. Ezeknél a kénesőt egy vékony és patkó-alakba görbitett rézcső helyettesíti, melynek görbesége a légnyomás változása szerint növekedik vagy kisebbedik és ezt a mm-tereknek megfelelő beosztással bíró felső lapján egy mutató jelzi. Kikötőkben úgy vannak felállítva, mint a mi vasuti állomásainkon az órák. Magasságméréseknél ezen — úgy nevezett — aneroid-légsúlymérőktől csak megközelítő eredményt lehet várni, de a sarkvidéken, hol a kéneső megfagy, nevezetes szerepök van.

\* \* \*

Számításaim eredményei összefoglalva a következők: Csik-Somlyó fekszik  $46^{\circ} 22'$  szélesség — és Ferrotól számítva  $43^{\circ} 32'$  hosszúság alatt 702·7 meter magasan a tenger színe felett (gymn. épület bejáratának felső lépcsője).

**Pál Gábor.**

## II.

### Tanári kar.

1. **Adorján Imre**, született Menaságon, Csikmegyében, febr. 24. 1827; világi rendes tanár, az ásványtár őre, a csiksomlyói r. k. isk. alap pénztárnoka, az I. osztály főnöke. Tanította a mennyiségtant az I. és VI. osztályban, az ásványkőzet- és földtant a IV. osztályban és a latin-nyelvet a VII. osztályban. Hetenkénti órája 15. Tanárkodási éveinek száma 28.

2. **Bodosi Lajos**, szül. Baróthon, Háromszékmegyében, június 8. 1857; erdély-egyházmegyei áldozár, tanár, a IV. oszt. főnöke. Tanította a német nyelvet a IV., a latin nyelvet a IV. és V., a görög nyelvet a VII. osztályban. Hetenkénti órája 20. T. é. sz. 5.

3. **Glósz Miksa**, szül. Tamásfalván, Szepesmegyében 1845. október 12-dikén, világi, okleveles főgymnasiumi rendes tanár, a tanári könyvtár őre; az erd. róm. kath. irodalmi társulat s a csikmegyei általános kath. tanító egyesület pártoló tagja s az utóbbinak könyvtárnoka. A II. osztály főnöke. Tanította a latin nyelvet a II. és a VIII., a görögöt a VIII. s a német nyelvet a VII. osztályban hetenkénti 19 órában. Tanárkodási éveinek száma 10 $\frac{1}{2}$ .

4. **Imöts Fülöp Jákó**, szül. Tusnádon, Csikmegyében, nov. 12. 1837; erdély-egyházmegyei tiszt. főesperes, a főgymnasium és finövelde igazgatója, főgymn. okl. rendes tanár, a meteorol. m. kir. központi intézet munkatársa, a csiksomlyói r. k. iskolai pénz-alapnál felügyelő és levéltárnok, a somlyói olvasókör elnöke, a csikmegyei törvényhatósági és közigazgatási bizottság s a magyar történelmi társulat tagja. Tanította az I. osztályban a földrajzot, a VIII-ban a hittant és német nyelvet. H. ó. 8. T. é. sz. 23.

5. **Jakab Antal**, szül. Kézdi-Almásán, Háromszék-megyében, jun. 8. 1852; világi, okleveles főgymn. rendes tanár, a VII. oszt. főnöke, a kir. m. természettudományi társulat rendes tagja. Tanította a mennyiségtant a II., III., IV. és VIII., s a természettant a VII. osztályban. Hetenkénti órája 16. Tanárkodási éveinek száma 5.

6. **P. Kopacz J. Pátrik**, szül. Csicsóban, Csikmegyében, 1854. ápr. 6; szt. Fer. rendi áldozár, tartalékos tábori segéd-lelkész, tanár, gymn. exhortator. Tanította a hittant a VII., a magyar nyelvet az I., III., a latint a III. osztályban. Heti óráinak száma 17. T. é. sz. 4.

7. **Lakatos Izra**, szül. Kézdi-Vásárhelytt, Háromszék-megyében, máj. 16. 1850; tanítóképezdei rendes tanár; a főgymnasiumban tanította hetenként 2 órában a műéneket. Tanárkodási éveinek száma 11.

8. **Móricz Gyula**, szül. Zalathnán, Alsó-Fehérmegyében, ápril 14. 1847; világi, okl. főgymn. rendes tanár, okl. tornatanító, az ifjusági könyvtár öre, önképzőkör vezetője, tanárértekezletek jegyzője, szállásvizsgáló bizottság elnöke, a tanártestület statusgyűlési képviselője, a jótékony nőegyesület és megyei szabadelvű párt jegyzője, a „Székelyföld“ cz. közgazdasági, társadalmi és szépirodalmi hirlap szerkesztője. Tanította a magyar-nyelvet a II., VI., VII., és VIII., a német nyelvet a VI. osztályban; tanította a tornászatot is a gymnasiumban és tanítóképezdében. H. ó. 23. T. é. sz. 12.

9. **Nagy István**, szül. Pécsett, Baranyamegyében, aug. 9. 1844; erdély-egyházmegyei áldozár, főgymnasiumi rendes tanár, finöveldei aligazgató és a gymn. kölcsönkönyvtár öre. Tanította a latin-nyelvet az I., VI., a német-nyelvet a III., V. osztályban. Hetenkénti órája 18. T. é. sz. 13.

10. **Pál Gábor**, szül. Bethlenfalván (Udvarhelym.), jan. 19. 1852; világi, okl. főgymn. rendes tanár, a VIII. oszt. főnöke, a természettani szertár öre, a csik-somlyói iskolák pénzalapját kezelő bizottmányok és Csikmegye törvényh. bizottságának tagja. Tanította a mennyiségtant az V. és VII., természettani földrajzot a III., természettant a VIII. és a bölcsészeti előtant a VII. és VIII. osztályban. Hetenkénti órája 17. Tanárkodási éveinek száma 8.

11. **Papp András**, szül. Hatolykán, Háromszék-megyében, ápril 22. 1853; világi, okleveles főgymn. rendes tanár, a III. osztály főnöke. Tanította a földrajzot a II., történetet a III., V. és VI., a görög nyelvet a VI. osztályban. Hetenkénti órája 20. Tanárkodási éveinek száma 5.

12. **Sipos Sándor**, szül. Kézdi-Márkosfalván, Háromszék-megyében, ápril 17-én 1843; világi tanár. Tanította a rajzoló geometriát az I—IV. és a szépírást I—II. osztályban. Tanította a rajzot és szépírást a tanítóképezdén és a főelemi tanodában is. Hetenkénti órája a gymnasiumban 12. Tanárkodási éveinek száma 13.

13. **Szász Károly**, szül. Csatószegben, Csikmegyében, okt. 26. 1849; világi, okl. főgymnasiumi rendes tanár, az állat- és növénytár öre, a VI. osztály főnöke. Tanította a történelmet és földrajzot a IV., a görög és növénytant az V., az állattant a VI., a földrajzot a VII., Magyarország történelmét a VIII. osztályban. H. ó. 19. T. é. sz. 7 $\frac{1}{2}$ .

14. **Szeles K. Anaklét**, szül. Sz.-Udvarhelytt, Udvarhely-megyében, jan. 28. 1839; szt.-fer.-rendi áldozár, tanár,

az V. osztály főnöke, a Mária-társulat elnöke. Tanította a hitant az I—VI., magyart a IV. és V. osztályban: Hetenkénti órája 18. Tanárkodási éveinek száma 7.

### III.

## Az 188<sup>3</sup>/<sub>4</sub>-ik évben követett tanterv.

### I. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. Hittani oktatás: a hit, parancsok, mászt eszközeiről. Kézi könyv; Egri Nagy Katékizmus.

Magyar nyelv, heti 6 óra, Szvorényi Olvasókönyve. I. kötetéből: „A hősök és az emberek eredete,“ „Heracles“ (görög mythosi és hős mondai), „A hunok és magyarok eredete,“ „Kege a csoda szarvasról“ (magyar történelmi és mondai), továbbá: prózai és költői elbeszélő olvasmányok, melyek közül a költőiek könyv nélkül is betanítottak. Ezek szövegei alapján Szvorényi nyelvtanának I. része szerint a mondat és mondatrészek, a beszédrészek, az ige és névszók teljes alakтана, és szóképzés. Kéthetenként egy írásbeli dolgozat előlegesen megkísérlett táblai gyakorlat után.

Latin nyelv, 6 óra. A fő- és melléknevek ejtegetése, fokozása és igehatározó-képzés, a számnevek, névmások, előszócskák; sum, s a cselekvő igék ragozása megfelelő fordítási gyakorlatokkal. Hetenkint egy iskolai dolgozat az eltanult elmélethez szabva. K. k. Schultz-Kiss Latin nyelvtana és gyakorlókönyve.

Föld- és természetrajz, 4 óra. Alapvetésül a szükséges földrajzi fogalmak ismétlése és ismertetése után a vidék szemléltető leírása, hegy-, viz-, hely- és néprajzi, valamint természethistoriai tekintetben, mely ismertetés más vidékekkel leendő összehasonlítás anyagául szolgált. A természetrajzra nézve általában megjegyeztetik, hogy az állat- és növénytani résznél a szemléltetésre segéd-könyvül szolgált egyéb illusztrált művek mellett a Schneider-féle természettani földrajzi képes atlasza. A feltünőbb kőzetek, sajátibb ásványok, növények és állatok természetben vagy képben szemléltetve vidékenkint irattak le. A sajátibb Magyarország vidékek szerint előbb föld- és azután természetrajzi tekintetben. Az erdélyi felföld után, mely különös figyelemmel tárgyaltatott, a Dráva és Száva vidéke; ezzel kapcsolatban a Balkán félsziget és tárgyrokonságnál fogva is az ázsiai törökbirodalom; majd Észak-Áfrika tartományai; végül az ország



és spanyol félszigetek ismertetése, mindenütt a feltűnő jellemző tulajdonságok, illetőleg egyedek kiemelésével. földrajzi oktatás nemcsak mappai szemléltetés, hanem tábláni előrajzolás mellett is történt. Képekben és természetben is ismertetve lettek azon növényi, ásványi egyedek kőzetek is, melyek Csikmegyében és a többi Magyarországon sajátibbak. Kirándulásainknak a két Somlyóba a szülőföld szemléltetése és közelebbi ismertetése volt célja. Há feladatokul térképi rajzkísérletek és vázlatok. K. k. Visontay Borbás és Lange-Cherven, új iskolai atlasz.

Számtan, h. 3 óra. A számok ismertetése, a tizes számrendszer, a négy alapművelet egész számokkal; — előismeretek a törtekről, a négy művelet közönséges és tizedes törtekkel; a közönséges törteknek tizedesre és viszont változtatása. A metermértéknek gyakorlati feladványok által való ismertetése. K. k. Mocnik-Szász: Számtan.

Rajzoló geometria, 3 óra. Planimetriai elemek. K. k. Mocnik: Mértani nézlettan. Geometriai ornamentali rajzolás, egyenes és görbe vonalú idomok elemei, táblarajz után előbb rajzeszközökkel, azután szabadkézzel.

Szépíráás, 1 óra. Magyar, latin, német folyóírási gyakorlatok — kellő magyarázatok kíséretében, táblai előírányomán, szem előtt tartva a szépíráás szabályait, módosítását és arányosítását.

Osztályfőnök: Adorján Imre.

## II. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. A katolikus egyház szokásai és szertartásai. Kézikönyv Nogáll János: Egyházi szertartások magyarázata.

Magyarnyelv, 5 óra. a) Elbeszélő prózai és költői olvasmányok, különösen a népmonda, magyar történeti monda, klasszikus mythos és néprajz köréből. Értelmes és jól hangsúlyozott olvasás, az olvasmány egyes részleteinek, vagy az egész tartalomnak elbeszélése, írásba foglalása; könyv nélkül tanult versek szavalása. b) Nyelvtan: Összetett szerkezetű mondatok taglalása, mellérendelt és alárendelt mondatok viszonya. A szókötés, határozók tana tüzetesen. Szóképzés és synonymák összeállítás az olvasmányok alapján. Kétféleképpen egy írásbeli dolgozat a táblán közös közreműködéssel. K. k. Szvorényi kisebb Magyarnyelvtana és Olvasókönyve.

Latin nyelv. Hetenkint 7 óra. Tananyag: Az ejtésgetés, a melléknevek, számnevek és névmások tüzetes ismétlése után a rendes és rendhagyó igeajlítás; rendes és rend-

hagyó perfectum- és supinumképzés; a határozók, kötő- és indulatszók; a szóképzés főszabályai, nemkülönben a nélkülözhetetlen szókötési szabályok. Az „accusativus cum infinitivo“ és az „ablativus absolutus“ ismertetésének megfelelő összes gyakorlatok fordítása s elemzése. A hitrege-  
tanból néhány összefüggő darabnak fordítása, elemzése s emlézése (latinul). Szóemlézés. — A gyakorlatok száma 26. K. k. Schultz—Kis: „Kisebb latin nyelvtan.“ Ugyanattól: „Gyakorlókönyv.“

Földrajz, 4 óra. Európa, Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália, tekintettel a természeti és néprajzi viszonyokra. Házi feladványul térképrajzolás. Kk. Visontai egyet. földirata.

Szám t a n, 4 óra. — A közönséges és tizedes törtek ismét-  
lése után a közönséges törteknek tizedes törtekre s viszont való átváltoztatása. Számolási rövidítések. Rövidített számtani műveletek korlátolt pontossággal. Az arányok és aránylatok. Az egyszerű hármas szabály. Kamatszámítások. Az olasz számítási mód. K. k. Mocnik—Szász: Számítástan.

Rajzoló geometria, 3 óra. Stereometriai elemek. K. k. Mocnik: Mértani nézlettan. Testminták készítése. Mértani sík-ékitmények rajzolása egyenes és görbe vonalakkal, táblarajz után. Sodrony- és bádorgminták, „sík-idomok, testek és tárgyak távlati rajzolása, testminták után, árnyékolva.

Szépírás, 1 óra. Mint az első osztályban.

Osztályfőnök: Glósz Miksa.

### III. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. Az Ó-szövetség története. Kézi könyv: dr. Elthes: „Szent történetek.“

Magyar nyelv, heti 3 óra. a) Összefüggő történeti olvasmány, Szalay Lászlótól: „A tatárjárás Magyarországon 1241—1242“ Elbeszélő prózai és költői darabok hangsúlyos olvasása, értelmezése, elemzése és könyv nélkül tanult versek szavalása. b) A nyelvtan rendszeres áttekintése Szvorényi nyelvtana I. II. része szerint, és a magyar hangsúlyos vers ismertetése. c) Ifjály-gyakorlatok, levelek és más kisebb okiratok készítése által táblán. d) Két hetenkint egy iskolai vagy házi dolgozat a nyelvtan és olvasmányok alapján.

Latin nyelv, heti 6 óra. Az alaktan ismétlése mellett az esettan megfelelő latin és magyar gyakorlatokkal. Olvasmányok Cornelius Neposból; nevezetesen: Themistoclés, Epaminondas és Pelopidas. Hetenkint egy írásbeli dolgozat. K. k. Schultz—Kiss: „Latin nyelvtana.“

Német nyelv, 3 óra. A szótanból a névelő, fő, melléknév ejtgetése, fokozása, számnév, névmás, haben-, sein-,

werden-, az erős-, gyenge-, szenvedő igeragozás, megfelelő fordítási gyakorlatokkal. Havankint egy iskolai dolgozat az eltanult elmélethez szabva. K. k. Ballagi K. Német nyelvtana.

**Történet**, 5 óra. Magyarország története rövid előadásban, a nonfoglalástól az 1848-iki napokig: különös tekintettel hazánk művelődési és alkotmányos viszonyaira. K. k. Ribáry F. „Magyarország története.“

**Természettani földrajz**, 2 óra. A természettani alaptörvényeknek kísérleti alapon való megállapítása után a föld alakjának, nagyságának és ábrázolási módjainak ismeretése. Az egyes helyek meghatározása gömbön vagy térképen. A föld, mint csillag és a bolygó-rendszer egyik tagja. Felületének jellemzése és a tengeri áramlatok; a levegő páratartalma és a lecsapódások. K. k. Heller A. „Physikai földrajz“-a.

**Számtan**, 3 óra. Az összetett arányok és aránylatok. Összetett hármasszabály. Kamatszámítások. Leszámolás. Időhatár-számolás. Társaságsszabály. Vegyítési szabály. Lánccszabály. Hatványra emelés megismertetése és a kamatos kamatszámítás. K. k. Mocnik—Szász „Számítástan“, II. r.

**Rajzoló geometria**, 2 óra. Constructiv planimetria. K. k. Mocnik: Mértani nézlettan. Egyszerű vonalú idomok kibővítése, fontosabb constructiv feladatok. A geometria alkalmazása a rajzgyakorlatoknál ékitménymintákról, falitáblarajz nyomán, stílmagyarázatok kíséretében. Végül a bádgminták csoportosítása árnyékolva

Osztályfőnök: **Pap András**,

#### IV. OSZTÁLY.

**Hittan**, 2 óra. Az Újszövetség története s rövid egyház történelem. Kézi könyv, mint a III. osztályban.

**Magyar nyelv**, 3 óra. Az egyszerű irály, továbbá Toldi Miklós énekei, a költészet előzetes ismertetése. Hetenkint egy írásbeli dolgozat. Kézi könyv: Névy László írásművek elmélete.

**Latin nyelv**, 6 óra. Az alaktan ismétlése mellett a mondattan befejezése. Julius Cæsar I. könyvéből 20 fejezet. Phædrus I. könyvéből 32 mese fordítva és értelmézve. Heti iskolai dolgozat. K. k. Schultz-Kiss: Latin nyelvtana.

**Német nyelv**, 3 óra. Az alaktan befejezése. A mondattanból a szükségesebb szabályok, megfelelő gyakorlatokkal. Néhány német szövegű mesefordítása és beemléztetése. Havankint 1 iskolai dolgozat. K. k. Ballagi K. Német nyelvtana és Gyakorló könyve.

Földrajz, 1 óra. Az Osztrák-Magyar monarchia földirata, különös tekintettel a magyar alkotmánytanra és annak fejlődési mozzanataira. K. k. Visontay „Ausztia-Magyarország“ című földirata.

Történet, 3 óra. Ó-kor. A keleti népek története. Görögök és rómaiak története a császárság megalapításáig.

Természetrajz, (Ásvány-kőzet és földtan), hetenk. 3 óra. Vegytani előismeretek, vegytani képletek. Kristályrendszer, ásvány-physica, physiographia. Kőzettan (petrographia) és földtan (geologia). K. k. Dr. Roth Samu.

Algebra, 3 óra. A betűszámítási mennyiségek általában. A négy alapművelet egészekkel, törtekkel, kiterjeszkedve a szorzásnál a hatványozás szabályainak és az osztásnál a mértani haladványok megismertetésére. Az egyenletek megismertetése s az első fokú egy ismeretlenűek feloldása. Az arányok és aránylatok tana. Az egyszerű és összetett hármas szabály. Az arányos osztás. K. k. Mocnik—Arenstein „Algebra.“

Rajzoló geometria, 2 óra. Constructiv planimetria. K. k. Mocnik: „Mértani nézlettan.“ (Görbe vonalú idomok. A körtan kibővítése s az idevágó constructiv feladatok. Nehezebb ékitményminták rajzolása árnyékolva, valamint az emberi és állati alakzatok is egészen árnyékolva.

Osztályfőnök: **Bodosi Lajos.**

## V. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. A katolikus egély alaptana, nevezetesen Jézus istensége és az egyház isteni tekintélyének bebizonyítása. K. k. Dr. Wappler: „A kath. egélytan kézi könyve.“ I. rész.

Magyar nyelv, 3 óra. A széptani alapfogalmak ismertetése. — Olvasmányok: Kölcsey: Paraenesis. Arany J. Balladái. Br. Eötvös és Vörösmarty, továbbá Mikes Kelemen levelei, Tompa Virág regéi. Havankint egy írásbeli dolgozat.

Latin nyelv, 6 óra. A mondattan rendszeres ismétlése mellett Liviusból: Aénéas és utódai. Róma alapítása, a Horatiusok és Curatiusok harcza, Tarquinius Sup. és Gábii bevétele. Tarquinius törekvései, Horatius Cocles és Mucius Scaevola, a „plebs“ kivonul a szent hegyre, C. Marcus Coriolanus, a Fabiusok áldozat-készsége és halála. Ovidiusból: Az emberi nem négy korszaka, Deucalion és Pyrrha, Phaëton és a Heliadák, Icarus. Írásbeli dolgozat Kolmár és Svábi I. részéből volt 16. K. k. Livius ed. Iványi, Ovidius ed. Veress.

Görög nyelv, 5 óra. Az attikai alakban a „mi“ végzetű igékig; megfelelő írásbeli és szóbeli fordítási gyakorlatokkal. K. k. Szamosy J. „Elemi Hellen nyelvtan“

Német nyelv, 3 óra. Herder. Cid. 33 románczának fordítása, elemeztes és részben emléztetése, Nyelv- és mondattani tüzetes ismétlések, táblán szabad gyakorlatok. Havankint egy írásbeli dolgozat. K. k. Herder, Cid. Románczai Heinrich féle kiadás.

Történet, 3 óra. a) Az Ó korból a római birodalom története a császárság korában; b) a Közép-kor története a találmányok és fölfedezések szakáig; tekintettel az ezen kort jellemző mozzanatokra u. m.: a feudalismusra és az ebből kiindult küzdelmekre.

Mennyiségtan, 4 óra. a) Algebra. Hatvány- és gyökmenyiségek tana, a hatványozás és gyökvonás műveleteinek begyakorlásával. A több ismeretlenű I-ső fokú egyenletek feloldási módjai. b) Mértan. A planimetria, a kör kerület és terület számításáig haladva. K. k. Mocnik-Arenstein Algebra és Mocnik-Szabóky Márton.

Növénytan, 2 óra. Sejt tudomány, általános és részletes növénytan. K. k. Kriesch. Átdolgozta Dr. Simkovicz.

Osztályfőnök: P. Szeles Anaklét.

## VI. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. Az Isten, teremtés, megváltás és megszentelésről való tan. A szentségek. Utolsó dolgok. Kézikönyv Dr. Wappler, II. rész.

Magyarnyelv, 3 óra. A drámai költészet elmélete s ismertetése, a dráma történeti fejlődése a görög, latin és magyar irodalomban. Megfelelő olvasmányok: Shakespeare-től „Coriolan“, Sophoclesből „Antigone“, Moliere-től „Tudós nők“, Gaal József-től „Peleskei notarius“, Kisfaludy Károlytól „A pártütők.“ Rhetorika, prózai műfajok elmélete, tekintettel azok történeti fejlődésére és a XIX-ik század magyar politikai szónoklatára. Olvasmányul: Kölcsey „P. J. felett mondott törvényszéki védbeszéde“, Eötvös J. báró „Emlékezésed Körösi Csoma Sándor felett“, Vajda „Haszonlesés“, „Boldog új évet“, Kossuth „Játékosság“, „Tengerhez magyar“, Kölcsey „Parafnesis“, „Játékszin.“ Megfelelő széptani olvasmányok: Blair Hugó „Az írásbeli fennségről“, „A szép-ről és egyéb gyönyöreiről“, „Az ékesszólás történetéről“, „A képes előadás eredete és természete.“ K. k. Névy L. Rhetorika, havankint egy írásbeli dolgozat.

Latin nyelv, 6 óra. Olvastatott Sallust. Jugurthája nyelvtani és tárgyi magyarázatok mellett. Továbbá Virgil

Aeneisének II. könyve és Cicerónak Catilina elleni I. beszédje. A két utóbbi szerzőtől olvastatott tananyag részben emléztetett is. — Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat Kolmár-Svábi I. részéből.

Görögnyelv, 5 óra. A „mi“ végű és rendhagyó igék, megfelelő fordítási gyakorlatokkal. Olvasmány „Xenophon Anabatisának első könyvéből II. és III. fejezet. Havankint két iskolai írásbeli dolgozat. K. k. Szamosy: Hellennyelvtan. Xenophon Crestom. ed. Horváth.

Németnyelv, 3 óra. 36 különféle ballada és románcz fordítása, elemzése és részben emléztetése. Mondattani ismétlések, tábláni szabad gyakorlatok és havanként egy írásbeli iskolai dolgozat. K. k. Német Balladák és Románczok, Heinrich-féle kiadás.

Történet, 3 óra. Az új-kor története I. Napoleon császárságáig (1804.) K. k. Somhegyi egyet. tört.

Mathesis, h. 3 óra. a) Algebra a 2-od foku tiszta és vegyes egyenletek megfejtése. A logarozás fogalma, a Briggrendszer alapszáma és ez alapon bármely szám logarának kiszámítási módja, a táblázat kezelése és műveletek logarokkal. b) Mértan. A planimetria befejezése és a trigonometria; a testmértanból vonalak és síkok kölcsönös fekvése. K. k. Mocnik-Szabóky (átdolgozott kiadás).

Természetráajz, 3 óra. Az állatok életének és szerveinek ismertetése általában. Az egyes osztályok főbb példányainak leírása, különös tekintettel hazánkra s a körületben előforduló gyakoribb állatéleti jelenségekre. K. k. Papp János.

Osztálytanár: Szász Károly.

## VII. OSZTÁLY.

Hittan, heti 2 óra. A kath. erkölcsstan fogalma és felosztása. A törvények, erkölcsi cselekmények és azok beszámításai; Isten, önmagunk és felebarátunk iránti köteleink, a kereszténynek társadalmi viszonyai, végül az evangéliumi tanácsok. K. k. Wappler III. r.

Magyarnyelv, 3 óra. Poetikából, a tárgyi és alanyi költői műfajok elmélete, tekintettel történeti fejlődésükre. Az elméletre vonatkozó remek művek aesthetikai és poetikai tárgyalása és a rokonfajok összehasonlító ismertetése. Széptani olvasmányokul felvételtek: Blair H. „A szépségről és a gyönyör egyéb nemeiről,” „Írásbeli fennségről,” „A képes előadás eredete és természetéről,” Beöthy Zsolt. „Epikai és drámai jellemek.” Havankint egy írásbeli dolgozat. K. k. Névy Poetika.

Latinnyelv, h. 6 óra. Olvasatott Ciceronak Catilina elleni első és negyedik beszéde, második philippicája egészen és Virgil Aeneisének 9-ik könyve. Kéthetenként írásbeli dolgozat, a Kolmár-Sváby II. részéből.

Görög nyelv, 5 óra. Az Iliásból a VII. és VIII. ének fordítása mellett a homeri szójárás. Herodot I. könyvéből: Sardes bevétele, Croesus és Cyrus; ezzel kapcsolatban az új-ion szójárás. Az iskolai dolgozatok száma 19, melyek görög szövegű meséknek és érdekes példázatoknak magyarra való átfordításából állottak.

Német nyelv. Hetenként 3 óra. Schiller Frigyes életrajza s irodalmi működésének ismertetése után: „Tell Vilmos“ drámájának olvasása, összekötve nyelvtani, mondat-tani, történelmi és esztétikai magyarázatokkal. Irálytani szóbeli gyakorlatok Szvorényi József magyar olvasókönyve I. kötetéből: 1. a tavaszi zöldben. 2. A kertészkedő testvérek. 3. Az oltvány. 4. Az alvó madárka. 5. Kain és Abel. 6. A három testvér, K. k. Wilhelm Tell magy. dr. Heinrich Gusztáv.

Földrajz, h. 2 óra. Európa és az összes művelt világ politikai földrajza, tekintettel az államok politikai, társadalmi, nemzetgazdasági, ipari és azon befolyásra, melyet némely államok a külföldre gyakorolnak. K. k. Scholtz A.

Mennyiségtan, 3 óra. a) Algebra. A II-od foku egyenletek gyökei és együtthatói között lévő összefüggés ismertetése. A haladványok és alkalmazásaik, nevezetesen a kamatoskamat-, tőkefelszaporodás-, törlesztési és járadék-számítások. b) Mértan. A testmértan egészben, a gömb részei felület-számításainak nevezetes alkalmazásaira is kiterjeszkedve. K. k. Mocnik-Arenstein. Algebra és Mocnik-Szabóky Mértan.

Természettan, 4 óra. A tárgy elhelyezése a természettudományok nagy csoportjában. A testek általános tulajdonságai. Az erők. A testek egyensuly és mozgata. Általános rezgésan és hangtan. A fénytantól: a fénytani előfogalmak, a fény egyenes vonalú terjedéséből származó tü-nemények, a fény ereje, visszaverődése, törése s a töréséből származó tü-nemények. K. k. dr. Abt Antal Kísérleti természettan. VI. kiadás.

Bölcsészeti előtan, 1 óra. Lélektan. A test és lélek egymásra hatása és e hatáson alapuló nevezetesebb lelki tü-nemények. Az önálló lelki nyilatkozatok közül az érzetek. (A többi a köv. tanévben). K. k. Pauer Tapaszt. Lélektana.

**Osztályfőnök: Jakab Antal.**

## VIII. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. A kath. egyház története, különös tekintettel az újabb korszakok eseményeire, melyek napjaink egyházpolitikai viszonyaira is világot vetnek. K. k. dr. Wappler A.

Magyar nyelv, 3 óra. A magyar irodalom története az ó-, közép-, új-korban s az egyes korszakok szellemi mozgalmainak áttekintése. A legújabb kor irodalmának tüzetes ismertetése, a nevezetesebb irodalmi jelenségek méltatása a főbb irányok megjelölése mellett. A külföldi irodalom befolyása a magyar irodalomra; Kazinczy és Köre, a német-görög izlés, az Aurora, Athenaeum, újabb népies költészetünk virágzása. Széptani és irodalmi olvasmányokul: Greguss A. Tanulmányaiból: „A nő Madách az ember tragédiájában.“ Halász Ignác „Kazinczy, mint fordító.“ Bajza „Nyelvünk műveléséről.“ „A folyóiratok fény és árnyoldalai.“ „Szózat a pesti magyar színház ügyében.“ Radó J. „A műfordítás története.“ Blair H. „A stílus, értelmesség és szabotosság.“ „A mondatok és periodusok alkotása.“ „A periodus szerkesztése és a harmonia.“ K. k. Toldy „Irodalomtörténet.“ Havankint egy írásbeli dolgozat.

Latin nyelv: Hetenkint 5 óra. Horatius élete és jellemzése. Olvasmányok: Horatii Flacci Carm. lib. I. 1, 4, 7, 8, 11, 20, 22, 24, 26; II. 3, 17, 18; III. 30; IV. 1, 7, 15; Epod. 13, 17; Sat. I. 6, 7; II. 5, 8; Epist. I. 5, 20; II. 3. (De arte poetica.) — Tacitusból a Germania. Összekötve nyelvtani és aesthetikai fejtegetésekkel. Szavaltatok — Az irálygyakorlatok részint a classicus olvasmányokhoz fűződtek, részint a Kolmár-Sváby gyakorlókönyv II. részének egyes darabjai képezték azok tárgyát. A dolgozatok száma 20. — K. k. Horatius (Teubner-féle kiadás). Tacitus ed. Grysar. Kolmár-Sváby fordítási gyakorlatok.

Görög nyelv. Hetenkint 4 óra. Folytonos nyelvtani ismétlések mellett olvastatott: Homer Odysseájának XIV. és XVI. könyve egészen. Plató életrajza s az ókori philosophiának rövid vázlata. Olvasmány: Apologia Socratis. Iskolai dolgozatok száma 10. — K. k. Homer Odysseája (Teubner-féle kiadás). Plató Apologiája Szamosi féle kiadás. Dr. Szamosi János görög nyelvtana. Elischer, Homéri Szótár.

Német nyelv, 2 óra. Goethe életének és irodalmi állásának ismertetése után olvastatott ennek „Iphigenie auf Tauris“ czimű drámai költeménye fordítva, nyelv- és tárgyi lag fejtegetve. Fordítások magyarból németre. Havankint egy írásbeli iskolai dolgozat.



Történet, 3 óra. Magyarország története a magyarok bejövetelétől 1867-ig. K. k. Horváth-Vaszary.

Mathematika, 2 óra. a) Számтан. A határozatlan egyenletek osztási módszerének megismertetése. A kapcsolástan elemei s annak alkalmazása a Newton-féle binomial. K. k. Mocnik—Arenstein Algebra. b) Mértan. Elemző mértan. A derékszögű- és sarkrendszer ismertetése. A pont és egyenesnek, valamint két egyenes metszés pontjának és hajlásának elemzése. A háromszög területe s a kör egyenletének tárgyalása. K. k. Mocnik-Szabóky-Mértan.

Természettan, 4 óra. A fénytánból a fény törése és az ezzel járó színszóródás, a szinkép, szivárvány, Fraunhofer-féle vonalak, a törésmutató meghatározása, nagyítók és megszelátók, a fény torlódása és ennek alapján a különböző színű fénysugarak hullámhosszának meghatározása; végül a kettős törés és fénysarkítás tünetnényeinek megismertetése. A szervesetlen vegytan alapelemeinek rövid ismertetése, a tanulók segédkezése mellett végzett kísérletek alapján, különös tekintettel a villamosság körében előforduló némely tünetnények megérthetésére. Továbbá a hőtán, a meleg főforrásának megjelölésénél röviden a kosmographiára is kiterjeszkedve. Végül a villamosság és delejesség tünetnényei, tekintettel nevezetes gyakorlati alkalmazásaikra és az újabb vívmányokra. K. k. Abt. A. Kisérl. Természettana. VI. kiadás.

Bölcsészeti előtan, 3 óra. A lélektanból folytatólag az önálló lelki nyilatkozatok közül a képzetek és röviden a kedélymozgalmak. A logikából a fogalom, ítélet és következtetés szerkezete, fajai és törvényei, továbbá a gondolkodás alaphatározmányai és főszabályai. Ezek után a módszertan. K. k. Pauer Tapaszt. Lélektana és Gondolkodástana.

Osztálytónök: Pál Gábor.

Tornatanitás. Az I—III. osztályig következőkben összpontosítható: Szabad gyakorlatok különféle nemei, u. m. fej-, törzs-, kéz- és lábgyakorlatok. Összetett és vegyes szabad gyakorlatok lassu és gyorsütem mellett. Rendgyakorlatok: ingadozások, sorbontások, testfordulatok, fejlődések, menet-, arcz- és oldalsorban; különféle kanyarodások. A szerken való gyakorlatoknak különböző alakjai, tekintettel a hajlító és feszítő izmokra; tornajátékok. A IV—VIII. osztályban: Szabad gyakorlatok nagyobb mérvű folytatása; társas szabad gyakorlatok; tornajátékok, Rendgyakorlatok: az egyes és kettős rend képzése, szakadozás sorba és rendkebe és viszonfejlődés; különféle menet-

irányok, kanyarodások helyben és menetközben. Szergyakorlatokat függő és támaszkodó helyzetben, tekintettel a fel- és altest fejlődésére, a fesztítő és hajlító izmok, szóval az egész test izomcsoportjainak igénybevételével és arányos használata mellett végeztek. A tornászat ősszel, tavasszal és nyáron alkalmas és kedvező időben heti 4 órában gyakoroltatott.

Tanította: Móricz Gyula.

Ének, 2 óra. Az egész gymnasiumban együttesen. Egyházi ének. Világi dalok négyes, vegyes és férfi-karokban, Zsaszkovszky-, Bartalus- és Gyertyánffy-féle munkák nyomán.

Énekre járt az egész gymnasiumból 150 ifju; a többiek részint vidékiek lévén, részint pedig testi hibák miatt mentettek föl ezen kötelezettségek alól. Ezen 150 ifjuból szebb hanggal 50 ifju tűnik ki, s ezen 50-ből nagyobb ünnepélyek alkalmával vegyes karban énekelt 32 ifju, férfi-karban pedig 18.

Tanította: Lakatos Izra.

---

#### IV.

### Írásbeli magyar feladványok.

V. osztály. 1. Az ősz. 2. Egy falusi székely család (leírás). 3. A Kis-Somlyó (leírás). 4. A felebaráti szeretet jutalma (elbeszélés után). 5. A farsang. 6. A vásár. 7. A koldus gyermek. 8. A medvebőr (elbeszélés után). 9. Bizalmas levél a szülőkhöz.

Tanár: P. Szeles Anaklet.

VI. osztály. Minő részletekben és miképen jelenik meg a fennséges Shakespeare „Coriolan“ cz. tragoediájában? — A drámai jellemek kellékei és Coriolan czimhősnek jellemzése. — Nem mind arany a mi fénylik (értekezés). — Satyrai elmélkedés szabadon választott tárgyról. — Emeltessenek ki a „Tudós nők“-ből a komikum szempontjából a legérdekesebb részletek — Emlékbeszéd egy elhunyt pályatárs felett.

VII. osztály. Szemeltessenek ki Zrinyi „Szigethi veszedelem“-éből az érdekesebb epizódok és tüntettség fel ezek hatása epikai szempontból. — Szabad tárgy választással egy lyrai költemény a trocheus méret gyakorlására. — Epigramma szabadon választandó tárgyra, a hexameter és

pentameter gyakorlása végett. — Tavaszi dal, jámbusokban. A tél (5-5 $\frac{1}{2}$ , vagy 6-os) jámbusokban. — Vonassék párhuzam az óda és rapsodia között. — Mily viszonyban áll a népköltészet a műköltészethez.

VIII. osztály. Mily változásokon ment keresztül nemzeti nyelvünk és irodalmunk a kereszténység felvételétől a mohácsi vészig? — Mily viszontagságokon mentek keresztül a mondák és minő jelentőségök van történelmi és irodalmi szempontból? — Minő hatása volt a mult század végével megindult nyelvújítási mozgalomnak nyelvünk és irodalmunk emelkedésére? — Ányos Pál költészetének jellemzése. — A romanticismus hatása irodalmunkra. — Ki idegen nyelveket nem tud, mit sem tud a magáéból (értekezés). — Berzsenyinek, mint óda-költőnek jellemzése. — Érettségi dolgozatul: a) Irassék le a magyar eposz története a legrégibb időktől a 60 as évekig, különös tekintettel az átalakulásokra és átalakítókra. b) A jellem-vígjáték alkotó sajátosságai, tekintettel Molièrenek „Tudós nők“ czimű komediájára (széptani kritikai elemzés). c) A barátságról (értekezés). A három tétel közül kivétel nélkül mindnyájan az első tételt dolgozták ki.

Tanár: Móricz Gyula.

## V.

### Az ifjuság névsora és érdemsorozata.

(Viselet és általános osztályzat.)

#### I. osztály.

Abos József, alp., fnt., dics., J.	Dombi Lajos,	jó, elégs.
Balázs Ferencz, km.	Domokos József,	törv., elégt.
Bartalis Géza, jó, elégs.	Fejér Mihály,	jó, elégs.
Benedek Gábor, jó, elégt.	Gidró Béla,	jó, elégt.
Biró Dénes, jó, elégs.	Gözsy Jenő,	jó, jó.
Biró Ferencz, ism. jó, elégs.	Gözsy Péter,	jó, elégt.
Biró Márton, km.	György Lázár,	jó, elégt.
Bocskor Ferencz, jó, jó.	Jakab Árpád, ism., törv., elégt.	
Bocskor Zsigmond, jó, J.	Jánosy József, ism., jó, elégs.	
Botár Béla, jó, J.	Kajcsa Imre,	jó, elégs.
Botár Károly, ism., jó, elégs.	Kajcsa József,	jó, jó.
Csiszér Lázár, jó, elégs.	Karda Károly,	törv., elégt.
Csoboth András, jó, jó.	Kedves-Sámuel József,	jó, jó.
Dávid Elek, ism., törv., elégt.	Korodi János,	jó, elégs.
Dobos András, jó, jó.	Kotró Márton,	dics., J.
	Kristó Gergely,	km.

Lakatos József,	dics. jó.
Márton József,	km.
Mathé Dénes,	jó, elégt.
Merza Gergely,	jó, elégs.
Nagy Ignác,	öszt., jó, elégs.
Okos Ferencz,	jó, elégt.
Orbán János,	jó, elégt.
Ördög János,	jó, elégs.
Potoczky Márton,	jó, elégs.
Rancz János, ism.,	törv., elégt.
Szász Lajos,	km.
Száva Antal,	jó, elégs.
Száva János,	jó, elégt.
Szöcs Béla,	törv., elégt.
Tompos Károly,	ism, jó, J.
Török Albert,	jó, elégs.
Vas Lajos,	jó, elégs.
Veres József,	törv., elégt.
Wellman Sámuel,	jó, jó.

Összesen: 50.

## II. osztály.

Adorján Ágoston,	dics., J.
Balló István, alp.,	ftnt., dics., K.
Benedek Ödön,	törv, elégs.
Biró Béla,	ftnt, km.
Botár Bálint,	törv., elégs.
Erdély József,	törv., elégt.
Fodor, Antal,	dics., K.
Gál Gábor,	törv., elégs.
Gondos Gyula,	törv., elégt.
György Ignác,	jó, elégs.
György János,	jó, elégt.
Incze Domokos,	jó, elégs.
Jartó Áron,	jó, jó.
Köncz Károly,	dics., J.
Keródi Imre, alp.,	ftnt., dics., jó.
Lajos Balázs,	dics., elégs.
Lakatos Kálmán,	dics., elégs.
Miklós Albert,	km.
Mónár Károly,	törv., elégt.
Pataky András,	dics., J.
K. Paál István,	dics, elégs.,

Ráduly Jakab	jó, elégs.
Sárosy Kálmán,	jó, elégt.
Száva Endre,	dics., J.
Székely Gyula,	törv., elégt.
Székely Jenő,	jó, elégs.
Tódor Imre,	jó, jó.
Virág János,	törv., elégs.
Vitos János,	jó, jó.
Zakariás István,	törv., elégs.
Zathureczky Balázs,	jó, elégs.

Összesen: 31.

## III osztály.

Antal Áron, alp,	ftnt., jó, elégs.
Biró Andras,	jó, elégs.
Csató Ferencz,	jó, jó.
Imre József,	jó, elégs.
Jakab János,	ism., jó, elégs.
Olti Mózes,	jó, elégs.
Péter Árpád,	alp., ftnt., jó, jó.
Péter János,	alp., ftnt., dics., J.
Petres Bálint	jó, elégs.
Részeg József,	jó, elégs.
Salamon József,	jó, elégs.
Szekeress János,	dics., K.
Szekeress József,	ftnt., jó, J.
Tulit Péter, g. kath. *)	jó, jó.

Összesen: 14.

## IV. osztály.

Albert József,	jó, elégt.
Balási Sándor,	jó, elégt.
Balló Lajos,	jó, elégs.
Bodó József,	alp., ftnt., jó, jó.
Both Ferencz, alp.,	ftnt., törv.,
	elégs.
Csató János,	jó, elégs.
Csató Sándor,	jó, jó.
Domokos Gyula, alp.,	ftnt., jó,
	elégt.
Erőss József, alp.,	ftnt., dics., J.
Ferenczi Béla, alp.,	ftnt., dics., J.
Gidró István, alp.,	ftnt., dics., J.

\*) Egy-kettőt kivéve, az egész gyma ifjúság rom. kath. vallásu lévén, a névsorban, mint önként értendő, nincsen kitéve

Gózszy Géza,	jó, jó.
Holló András,	alp., fnt., dics., jó.
Holló Mátyás,	jó, elégt.
Mihály Albert,	törv. elégt.
Miklós Sándor,	törv. elégs.
Puskás Adolf,	fnt., törv., elégt.
Rancz András,	jó, elégt.
Szász Gyula,	ref., törv., elégt.
Tompos Pál,	jó, elégs.
Udvard Róbert,	törv., elégs.
Zakariás Izsák,	km.

Összesen: 22.

### V. osztály.

Ádám Ferencz,	jó, elégs.
András György,	jó, elégs.
András József,	alp., fnt., dics., jó.
Avéd Márton,	alp., fnt., jó, jó.
Balázs Andr.,	alp., fnt., dics., J.
Balló Lázár,	alp., fnt., jó, J.
Balog Ágoston,	jó, elégs.
Bartalis Ágoston,	alp., fnt., jó, J.
Beke Bénéám,	jó, jó.
Blénesi Alajos,	fnt., dics., elégs.
Bocskor Antal,	törv. jó.
Darvas Lázár,	fnt., dics., elégs.
Demény Lajos,	alp., fnt., jó, elégs.
Hajnód József,	ism., törv., elégt.
Jakab Ferencz,	törv. elégt.
Kis András,	alp. fnt., dics., J.
Kozma István,	alp., fnt., jó, jó.
Lacz Sándor,	jó, elégs.
Lőrincz Ignác,	jó, elégt.
Péterfy Lajos,	jó, jó.
Ráduly Béni,	tv.
Sántha Albert,	alp., tv.
Veress Sándor,	alp., fnt., jó, elégs.
Veress Zsigmond,	jó, jó.

Összesen: 24.

### VI. osztály.

Balázs Béla,	törv. elégs.
Fejér Gerő,	jó, jó.
Fülöp János,	jó, elégs.
Gergely András,	alp., fnt., jó, jó.
Héjja Cherubin,	szerz. n. mt., elégs.
Horváth József,	alp., fnt., jó, elégs.
Jakab Dénes,	alp., fnt., jó, J.
Jakabos Béla,	jó, elégs.
Kóródi Pál,	jó, elégs.
Lehner Kristóf,	törv. jó.
Lőrincz Lajos,	jó, elégs.
Merza János,	dics. J.
Opra Mihály,	jó, jó.
Pakó János,	ism., jó, elégs.
Péterffy János,	alp. fnt., jó, elégt.
Részegh Lajos,	törv., elégt.
Sárosy Balázs,	jó, elégs.
Solnay Kornél,	gk., fnt., jó, jó.
Székesi Domokos,	törv., jó.
Zakariás Lukács,	törv. elégs.

Összesen: 20.

### VII. osztály.

Ábrahám Ignác,	alp., fnt., dics. J.
Bartha Solan,	szerz. n. mt., elégs.
Bőjthe József,	törv. elégt.
Csiszer Imre,	alp., fnt., dics. J.
Egyed József,	jó, jó.
Ferenczy Dénes,	alp., fnt., dics., elégs.
Ferenczy Géza,	alp., fnt., dics., J.
Fóris Péter,	törv., elégs.
Kéncse Károly,	jó, elégt.
Kovács János,	alp., fnt., dics., jó.
Köllő István,	jó, elégs.
Szabó Lajos,	jó, J.
Szász Károly,	ism., törv., elégs.

Összesen: 13.

**VIII. osztály.**

Albert Károly, alp., fnt., dics.,  
elégs. \*)  
Balásy Lajos, alp., fnt., dics.,  
elégs.  
Bruckner Antal, öszt., törv., jó.  
Graef Endre, öszt., jó, elégt.  
György János, alp., fnt., jó,  
elégs.

Jakab Ignác, alp., fnt., jó,  
elégt.  
Koródi Béla, törv., elégt.  
Siffer Béla, alp., fnt., jó,  
elégs.  
Sólyom Géza, alp., fnt., jó, jó.  
Szász Lajos, alp., fnt., jó, jó.  
Várady László, törv. jó.

Összesen: 11.

\*) Érettségi vizsgálati eredmény.

**Rövidítések értelmezése.**

K. Kitűnő.

J. = Jeles.

jó = jó.

elégs. = elégséges.

elégt. = elégtelen.

ism. = ismétlőd.

dics. = dicséretes.

törv. = törvényszerű.

g. k. = görög katolikus.

ref. = református.

alp. = alapítványos.

ösz. = ösztöndíjas.

fnt. = finöveldei tanuló.

mt. = magántanuló.

km. = kimaradt.

tv. = tanodát változtatott.

## VI.

### Tanügyi adatok.

#### A) A tanév kezdete, folyama és személyzetiek.

Az 1883/4. tanévre a beiratások sept. 1- és 2-ik napján szabályszerűen megtörténvén, a tanév elején való egyéb teendők következő rendben folytak le: sept. 3-án javító vizsgálatok; 4—5-én pótló és magán-vizsgálatok; 5-én módszertani értekezlet; 6-án az előadások megkezdettek; mi annál alkalmasabban történt, mivel a tanári személyzetben ez évben sem történt semmi változtatás, és hogy a tanárokat mi sem gátolta hivatali működésük pontos megkezdésében. A tanártestületre nézve az idén részletesen csak annyi említhető fel, hogy Nagy István tanár és finöv. aligazgató a tanári vizsgálat letételének kötelezettsége alól fölmentetvén, rendes tanárnak neveztetett ki; (1883. dec. 31. 3866. p. sz.) Imets F. Jákó, Adorján Imre és Móricz Gyula rendes tanárok pedig 1883. jan. 1-től számított 10-ed éves fizetéspótlékban részesítették (febr. 27. 691—1884. p. sz.)

A tanártestület gym. működésének folyamataát és képét az általa évfolytán megtartott rendes, rendkívüli és módszertani értekezletek során alkalmason át lehet pillantani.

Az aug. 31-én és folytatólag sept. 5-én tartott rendes értekezletet, melyen világi gondnok Mikó Bálint ur ő méltósága is jelen van, Imets F. J. igazgató-tanár alkalmi beszéddel megnyitván, ez értekezlet a szokásos tanév megnyitó intézkedések és folyó ügyek tárgyalása közben Móricz Gyula tanárt status-gyűlési képviselőjének megválasztja; Mikó Bálint főgondnok ur ő méltóságának azon kiváló közr. működésért, miszerint hathatósan eszközölte, hogy Cs. megye egyik közelebbi határozata szerint a volt megyeházát a csiksomlyói ifjuság jobb e. helyezése céljából a r. k. Statusnak eladta, őszinte köszönetét nyilvánítja; az iskolai szolga fizetése feljavítása tárgyában közbenjár; végül pedig a fennálló tantervnek a közpiskolai törvény értelmében való módosítását a közoktatási magas miniszterium és erdélyi püspök ur ő excellentiája intézvényeik szerint fogantatba veszi.

Az okt. 20-diki rendes értekezlet tudomásul és ahoztatásul veszi azon fontos intézkedést, miszerint az eddigi erdélyi tankerület nagy terjedelménél fogva a kolozsvári és szebeni tankerületekre szakítottván: intézetünk a szebeni

tankerületbe osztatott be; Páll Sándor volt erdélyi, most már kolozsvári tanker. főigazgató ur szívélyes bucsujára bensőségteljes feliratban válaszol; Elischer József nagyszobeni tanker. kir. főigazgató urral leendő hivatalos érintkezésünk tárgyában hasonlóképen felir; intézkedik, hogy a szomszéd helységekből feljáró tanulók legalább a téli időre helyhen fogadjanak szállást; a szállásvizsgáló bizottságot, mely a szállásokat megvizsgálta, továbbra is utasítja ily nemű ellenőrködésének folytatására. Ugyanez értekezleten Imets F. J. finöveldei igazgató jelentést tesz az ideai statusgyűlésen kivált intézetünket illetőleg fölmerült mozzanatokról, Szegedre történt lerándulásáról s a muzeumi éremtár részére átad egy darab ezüstös emlék-érmét, mely Szeged város restructiója emlékére veretett. Nagy István mint a kölcsönkönyvtár őre, ezen könyvtárról beszámolt; igazgató jelentése folytán intézkedik, hogy a magyar tudományos akademia által a magas miniszterium rendelkezésére bocsátott könyvkiadványokból az erd. tanker. főigazgatóság által jeztett nagymérvű kedvezményi áron egy példány intézetünk könyvtára részére is — bár ez az előirányzatban nem vala felvéve, — megszereztessek; mivégből az említett főigazgatósághoz kérvénnyel járul.

A dec. 19-diki rendes értekezlet a folyó ügyek elintézése után utasítja a könyvtár vizsgáló bizottságot, hogy valamint a kölcsönkönyvtárra nézve már megtette: a tanév vége felé vizsgálja meg a tanári és ifjusági könyvtárak állását is.

A febr. 13-án tartott rendes értekezlet tüzetesen foglalkozik az egy kézre beosztott különböző tantárgyaknak püspök ur ő excellentiája által föltett kérdésével; constatálja, hogy az itteni tárgy-beosztásnál minden tanár kezébe csak rokonnemű és kapcsolatos tárgyak adattak; mindazáltal az előfordulható kényszer helyzet megelőzése céljából óhajtasát fejezi ki az iránt, hogy az áthelyezések- és kinevezéseknél főbb figyelem fordittassék a szakmákra és az egyes intézetek e nemű szükségleteire; a kolozsvári főigazgató urnak köszönetet szavaz azon hathatos közbenjárásáért, mely szerint a magyar tudományos akademia kiadványainak egy példányát 25 forint kedvezményi csekély ár mellett gymn. könyvtárunk részére kieszközölni méltóztatott; örvendetes tudomásul veszi püspök urunk ő excellentiájának 3785—1883. számú azon kegyes leiratát, melyszerint tanártestületünknek a mult tanévben kifejtett buzgó fáradozásaiért, kötelességének kellő szakértelemmel és buzgalommal való teljesítéséért elismerés és köszönet nyilvánittatik.

Az apr. 2-án tartott rendes értekezlet püspök ur ő



nmltgának magas leirata következtében kebeléből egy háromtagu bizottságot azon utasítással küld ki, miszerint az 1885. év tavaszán Budapesten tartandó országos kiállítás ötletéből dolgozzon ki javaslatot a csíksomlyói gymnasium részéről kiállítható tárgyakra és a foganatosítás mikéntjére nézve.

A máj. 15-diki rendes értekezlet a folyó és rendes ügyek tárgyalása közben körülményesen felfeji és indokolja azon mindig lelkiismeretes és lehetőleg szigorú eljárását, melyet az ifjuság érdemszerinti osztályozásánál követni szokott: tudomásul és ahoztartásul veszi az érettségi vizsgálatokra vonatkozó utasítást, mely már a folyó tanévben érvénybe lépett.

Végre a jun. 26. és 27-diki záró értekezlet nagyszámu folyó ügyeknek, melyek jobbára az érettségi vizsgálatok újabb módozatára és kivitelére vonatkoznak, letárgyalása után megnyugvással constatálja a már lefolyt 1883/4. tanévben az ifjúsággal elért erkölcsi és tanulmányi kielégítő eredményt; a könyvtár-vizsgáló bizottság jelentése nyomán, mely szerint a tanári könyvtár az idén nagymérvű gyarapodást nyert, Glósz M. tanár által pontosan kezeltetik és a legnagyobb rendben van; ellenben az ifjusági könyvtár a szükséges rend hiánya miatt megvizsgálható sem volt, — Glósznak elismerést szavaz; az ifjusági könyvtárnok lemondását tudomásul veszi, helyette Bodosi Lajos tanárt választja meg s utasítja a könyvtár-vizsgáló bizottságot, hogy a tárnokokkal együtt igyekezzék mielőbb ennek állását rendezni; — végül köszönetet szavaz Kardos Ignác k. fehérvári kanonok ur ó nagyságának egy általa megküldött jelesebb munka és a gymn. éremtár részére adományozott 12 dró ezüst és arany-pénzéért.

Rendkívüli értekezlet a lefolyt 1883/4. tanévben öt tartatott. Első a máj. 10-diki a VIII. osztálybeli tanulók alapvizsgálata után, mely szerint a vizsgáló bizottság az eredményt általában elégségesnek jelentette ki ugyan; javasolta azonban egy pár tanulónak, hogy az érettségi vizsgálatra ne vállalkozzanak. — A második május 28-án a vizsgálatok rendjét állapítja meg, intézkedik püspök urunk ó excellentiájának méltó fogadása és a helybeli tanítóképző intézet 25 éves jubileumán leendő részvét tárgyában. — A harmadik jun. 7-én az abiturientekkel megejtett hittani vizsgálat és osztályozás, a negyedik a tanker. főigazgató ur elnöklete alatt jun. 20. és 21-én ugyanezeknek írásbeli és szóbeli vizsgálataik eredményének megállapítása tárgyában tartaték; végre az ötödik jun. 27. és 28-án egy pár tanuló ifjú komolyabb fegyelmi ügyében, mint tanári szék in tézkedett.

A módszertani értekezletek is rendszeresen és pedig sept. 5-én, dec. 22. és ápr. 5-én pontosan és annál nagyobb tüzetességgel tartattak meg, minthogy ezekre vonatkozólag az eddig kibocsátott rendeletek, nevezetesen az 1877. évi miniszteri intézkedés azokhoz való alkalmazkodás végett megújítottak.

Tanártestületünknek a lefolyt 1883/4. tanévben is volt alkalma collegiális szivességét és ügybuzgóságát fokozni azáltal is, hogy a részint hivatali, részint betegskedési esetek miatt akadályozva volt tanártársakat helyettesítette. Ily helyettesítési esetek októberben, novembernek első felében és márcziusban fordultak elő.

A tanári karnak egyéb tekintetekben való tevékenysége már némileg jelezve van a személyzetiéknél. (I. II.)

A tanárestület tagjai közül többen irodalmilag is munkálkodtak. Glósz Miksa, mint a „Hermannstädter Zeitung“ rendes levelezője. Móricz Gyula, mint a „Szekelyföld“ cz. lap társszerkesztője. Pál Gábor, mint ezen „Értesítő“ első közleményének írója. Imets F. Jákó igazgató, mint több költői és prózai kisebb mű szerzője, melyekből a „Közművelődés“ és a „Szekelyföld“ cz. lapok közlöttek mutatványokat. Ne legyen itten szerénytelenség megemlíteni, hogy folyó évi jul. 13-án épen 25 kerek éve annak, hogy Imets F. Jákó gymn. igazgató — ha nem is épen nagyobb szabásu művekkel — az irodalmi pályán nyilvánosan működik.

## B) Vallás-erkölcsi állapot, ünnepek, kegyeleti tények.

Gymnasiumunk igazgatósága perczig sem téveszti szem elől, hogy nemcsak tan-, hanem nevelő intézetek élén áll; s kivált manapság különös gondját képezi az, hogy oktatási rendszerünkben s az igazgatás minden vonatkozásában a keresztény nevelési elemek érvényre jussanak. Ily szempont által vezéreltetve tartotta meg

Szept. 5. az ünnepélyes „Veni Sancté“-t.

Szept. 8-án, ezen bucsuval összekötött Mária-ünnepen, a gymn. ifjuság a szt. gyónás- és áldozáshoz járult.

Az ifjuság a tanéven át minden nap, kivéven a mi éghajlatunk alatt igen zordon téli hónapokat, 8 órakor szabályszerűleg eljárt a templomba; vásár- és ünnepnapokon rendes exhortatiókat hallgatott s azután jelent meg a szent misén és déleesti isteni-szolgálaton. Azonkívül részt vett az egyházi és ezen kegyhely egyéb ájtatos gyakorlataiban is mindig igazgatói és tanári felügyelet alatt.

A vallásos érületet és kegyeletet ápoló mozzanatok időrendben a következők:

Szept. 17. Az iskolai törvények a tanári testület jelenlétében a tanuló ifjuságnak felolvastattak; mit igazgató-tanár alkalmi bevezetéssel, szükségszerű megjegyzésekkel és befejezéssel kísért.

Szept. 29-én. A csik-somlyói r. k. finöveldei ifjuság mai napon, mint az ntézet védszentje ünnepén házi ünnepélyt rendezett, melynek programja következő: 1. Reggeli 8 óra-  
kor istenítisztelet, melyen a gymn. ifjuság négyes karban énekel. 2. A finöveldei tanteremben a „Szózat“-ot éneklí a férfi-kar. 3. Alkalmi beszédet tart Szász Lajos VIII. oszt. tanuló. 4. „Lekaszálták már a rétet“ című népdalt éneklí az ifj. férfi-kar. 5. „Szent Péter a kecskével“ ford. Imets F. Jákó igazgató; szavalja Csiszér Imre VII. oszt. tanuló. 6. „Induló,“ éneklí az ifj. kar. — A sz. Mihály-ünnepély, melyen választékos vendégek vettek részt, igen szépen sikerült.

Okt. 4-én, mint apost. kir. Ő Felsége magas névünne-  
pén a Rendtartás 22-ik szakasza értelmében ünnepünk lévén, hű magyar szíveit emlékeztünk meg erről s énekeltek az egyház háladalát. — A mai szent nap, mint **Lőnhart Ferencz** kegyelmes püspök urunk magas név-ünnepé alkalmából a csik-somlyói tanár-testület is a fennkölt lelkű püspököt, hí-  
veinek lángszívű kegyes atyját a legmélyebb tisztelet, oda-  
adó ragaszkodás és gyermeki szeretet viritó koszorújával veszi körül. Erre okt. 5. 3000 p. sz. a. püspök urunk ő excája kegyteljesen válaszolván, egyebek között a következő tanul-  
ságos szavakban nyilatkozik: „Bármily állapotot alkossanak a körülmények s a tanügy terén tett intézkedések: a nevelés-  
oktatásnak isteni rendelésnél fogva, keresztényinek kellett-  
vén lennie, a keresztény nevelés sz. ügyének előbbvitelére a főpásztori hatóság és tanári kar között oly annyira szükség-  
es jó viszonynak lazulnia soha sem szabad; de sőt annak rendíthetlő fennmaradása szükséges mindaddig, míg kath. elvek szerint akarjuk munkálni a lelkek nemesedését.“

Nov. 25. Sz. Katalin, mint a gymnasium magas véd-  
szentje ünnepén tanodai ünnepélyt ültünk, melyen igazgató tartott alkalmi felolvasást a tanuló ifjusághoz s ugyanő ce-  
lebrált az isteni-tiszteleten.

Dec. 8-án, ezen kegyeletos Mária-ünnepén az egész ta-  
nuló ifjuság áhítatos gyónást és áldozást végezett.

1884. Az ujév alkalmából a gymn. tanár-testület püspök urunk ő exclájának fiúi szerető szívvél gratulál. Erre jan. 7. 1. sz. püspök urunk ő exclája kegyteljes érzelemmel és a keresztény s hazafias nevelés eszméinek kiemelésével méltóztatott válaszolni.

Ápril 5—7. A húsvéti sz. gyakorlatokat, élén a tanári testület tagjaival, az ifjuság példás áhitatossággal végezte és épületes buzgósággal járult az Úrasztalához.

Ápril 15.—jun. 13. Az itten keddi bucsúkkal összekötött sz. Antali áhitatosságokban igazgatói és tanári felügyelet mellett a gymn. ifjuság is részt vett; mi okból a kedd délelőtti előadások 7—10 óráig tartattak meg.

Máj. 31. Ft. Lőnhart Ferencz püspök urunk ő exclája Csik-Somlyóra lévén érkezendő: ma, ugymint pünköszt szombatján dél után a helység határánál lévő díszkapu mellett a csik-somlyói tanintézetek, község és buzgólkodó székely nép nevében Imets F. Jákó gymn. igazgató fennkelt örömmel fogadta a kegyes főpásztort, a ki meghatottan és emlékezetes szép szavakban válaszolt. Este a zárda udvarán a szeretett főpap szállásának ablakai alatt fáklyás serenádot rendezett a gymn. ifjuság; énekelt 3 darabot szép sikerrel; Jakab Dénes és Csiszár Imre jóreményű ifjak lendületes üdvözlő beszédeket tartottak; mire a főpásztor bölcs atyai szózáttal felelt, melyből nemcsak a székely ifjuság, hanem a tágas udvart megtöltött roppant hallgatóság is szívben és lélekben épülhetett.

A pünkösdi nagy körmenetekben a tanuló ifjuságnak is része van. Ezen körmeneteket mind szombaton, mind vasárnap gymn. igazgató Imets F. Jákó t. főesperes vezette ki. Daczára a buzgólkodók roppant gyülekezetének: mindenik körmenet a legszebb rendben folyt le; minek érdeme jórészen tkts Mihály Ferencz járási szolgabíró ur óvintézkedéseinek tulajdonítandó. Püspök urunk ő exclája mind pünkösdi vasárnapján mind hétfőn az összejött papság fényes segédlete mellett celebrált.

Jun. 2. A helybeli tanítóképző 25 éves jubileuma püspök urunk Lőnhart Ferencz ur ő exclája személyes elnökölete alatt még a tél folytán kitűzött programmszerint folyt le: benne a gymn. tanártestület és ifjuság is részt vett, még pedig ez utóbbi egy szép concert által; az ünnepélyi banquetteben is többen vettek részt. Inkább a szellemiekben, mint anyagiakban fűszeres ebéd után a kegyes főpásztor itt helytt végzett magas látogatásai közt a finövelődést is szerencsétlenül méltóztatott.

Jun. 3-án reggel 8 órakor tanártestületünknek búcsú tisztelegését fogadta a főpásztor, kinek ezen alkalommal való magas megjelenése és híveivel való érintkezése egy újabb fényes díszlapot képez a csik-somlyói tanintézetek évkönyveiben, s maradándó érzelmet mindnyájunk kegyeletes szívében. — Ő excláját, ki sepsi-miklósvári híveit vala főpásztori látogatásával szerencsételtetendő; Csik-Somlyóról ft. P. László

Polykárp rendtartományi, P. Lakatos Kornél zárdafőnök urak és a gymn. igazgató Imets F. Jákó alcsíki útjában kísérték. A kegyes főpásztor Csik-Szent-Királyon s kivált Sz. Imrén feltűnő ünnepélyességgel fogadtatott, hálául az ezen hitközségek iránt tanusított atyai gondoskodása és több áldozataiért. Tusnádon, hol a főpásztor megállandó vala, azon sajtáságos fogadtatás történt, hogy egyebütt ünneplő nép nem mutatkozván, a püspök az egész hívő nyáját templomi áhítatoskodás közt találta, mi oly jól esett atyai lelkének, hogy isteni szívet végével egy alkalmi főpásztori szózatban adott annak kifejezést s imát rebegett az éghez, hogy a hit egység e magasztos nyilatkozatában e szép hitközség valamennyi tagját állhatatosan megtartsa! A tusnádi lelkésznel történt ebéd után Lönhart Ferencz püspök urunk ő exclája további útjára indulván, rendkívüli kegyességgel néhány perczre betért tusnádi Nagy Imets János uramnak a csik-somlyói igazgató szülőinek házához, hol is Imets F. Jákó megható örömmel mutatta be a leereszkedő kegyes főpápnak a család tagjait s benső meghatottsággal mondot hálát egy igénytelen székely-ház ily magas kitüntetéseért, minek emléként nemcsak az öreg mestergerenda, hanem lakóinak hálás kebele is nemzedékeken át kegyelettel fogják őrizni. Innen Tusnádfürdőre vezetett a főpásztor útja, ki a meglepő panorámákban gazdag gyóry-telepen kíséretével együti körül-sétált s azután folytatá tovább az útját. A Lyukaskőnél, melyen át az Olt Csíkból Háromszékre lép, a könnyekig meghatottan vevénk bucsút szeretett püspökünktől, kinek rendkívüli kegyessége és megnyerő modora mindnyájunk szívét a hódolat és szeretet szoros lánczával füzé magához.

Jun. 19. A főpásztori kegyes látogatás mellett kiváló fontosságúvá lön ránk nézve Elischer József nagy-szebeni tan. ker. kir főigazgató ur ő nsgának ugyis mint érettségi vizsgálati elnökek megjelenése. Jelzett nap estéjén a főigazgató urat a gymn. igazgató szívélyesen fogadta és szállásolta el. Másnap bemutatta a tanári kart ő nsgának, ki megnyerő magatartása, tapintatos eljárása és bölcs nyilatkozatai által mindnyájunk hajlamát megnyerte. 20-a és 21-e az érettségi és magánvizsgálatok, valamint értekezletek hivatalos munkáinak folyamán rohanva teltek el és szinte rosszul esett, hogy az annyira megkedvelt főigazgató ur személyétől már 21 délutánján válnunk kellett. Mi azon meggyőződésben vagyunk, hogy ő nsgában intézetünknek kiváló jó-akaróját, sőt Státusunknak is fennkölt szellemű jó barátját van szerenesénk birni.

Jul. 2. Sár-lós-Boldogasszony napján, mely az itteni szerzetes háznak bucsuval összekötött encaenialis ünnepe,

a gymnasiumba járt tanulók közül 22 ujoncz avatott fel a „Mária-társulat“-ba. A felavató tisztét az idén is Imets F. Jákó t. főesperes végezte; az áhitatos hallgatóságához Jakab Dénes VI. oszt. tanuló szónokolt; az ujonczokat pedig Merza János VI. oszt. tanuló ajánlotta be a celebránsnak, ki a tyrókat lelkes szózáttal figyelmeztette és hívta fel mostan elvállalt kötelességeik teljesítésére, a „sodalis marianus“-okat a középkori nemes apródok- és lovagokkal hasonlítván össze.

Az elősoroltakhoz képest a csik-somlyói tanuló ifjúság erkölcsi magaviselete e tanévben is egészen jónak bizonyult be: vajha ezen hitéleti koszoru, daczára a tikkasztó szelek járásának, jövőre is üdeségben maradjon!

### C) Alapítványok, ösztöndíjak.

A Sz Mihályról nevezett csik-somlyói finöveldeben, mely a gymnasiumi pálya díszkertjül tekinthető, a lefolyt tanévben 35 nyilvános, 7 magánalapítványos, 2 fizetéses és 3 servitor tanuló növeltetett.

Czélszerűnek tartom az alapítványosok névjegyzékét közölni, hogy a csik-somlyói finöveldehez kötött, kivált családi kegyes alapítványok neve és száma ezáltal is fennforogjon és övében ismertessék:

a) Nyilvános alapítványosok voltak a VIII. osztályból: Albert Károly Fülöp-féle alapítv., György János Báthory, Jakab Ignác Bors-Barnabás, Siffer Béla, Solyom Géza, Szász Lajos köz-alapítványosok; a VII.-ből: Ábrahám Ignác köz., Csiszér Imre Csomortáni féle, Ferenczy Géza köz.; a VI.-ből: Gergely Andor köz., Horváth József Dénes-féle, Jakab Dénes Haller-; az V.-ből: András József, Avéd Márton köz., Balázs András Lukáts-, Balló Lázár Tankó Albert-féle, Bartalis Ágoston köz., Demény Lajos Biró-, Kis András és Kozma István köz-alapítványosok; IV. osztályból: Bodó József Kováts Miklós-féle, Both Ferencz Molnár-, Domokos Gyula Bors-Bálint-, Erős József köz., Ferenczy Béla Kováts Miklós-, Gádró István és Holló András köz.; a III.ból: Péter János köz.; a II.-ből: Balló István Darvas-, Korodi Imre Kováts Miklós-, Lakatos Kálmán Molnár-, Vitos János Bors-Bálint-, Zathureczky Balázs Apor-féle alapítványosok; az I.ből: Abos József Fogarasy Mihály-féle alapítványos. Ezen utóbbi alapítvány ez évben jöve először használatba; ugyanis b. e. Fogarasy Mihály erdélyi püspök a vele hetedik izig rokonságban lévő két fiu és két leány növeltetésére végrendeletileg 150. frtjával négy alapítványt tévén, ezek egyike a

csik-somlyói finöveldéhez lön rendszeresítve s az említett dánfalvi ifju részére utalványozva. (Szept 12. 1883. 2793. p. sz.)

Jegyzet. Sántha Albert V oszt. tanulónak, ki a helybeli tanító-képzőbe átlépett, püspök ur ő exclája kegyelmesen megengedte, hogy Sántha-féle családi alapítványát kézi ösztöndíj czímen élvezhesse.

b) Magán-alapítványosok voltak: a VIII. osztályból Balási Lajos gr. Haller Mária-féle; a VII.-ből Ferenczy Dénes és Kovács János Ferenczy Péter-féle; a VI.-ból Péterffy János, az V.-ből Veress Sándor, a III.-ból Antal Áron, mind hárman Péterffy József-féle, és Péter Árpád Ferenczy Péter-féle alapítványosok. A magán-alapítványok közül a lefolyt évben üresedésben álltak, a Bocskor Elek, Bors Bálint. és Kedves Zsuzsánna-féle magán-alapítványok.

Kézi ösztöndíjban részesültek a mult tanévben: Bruckner Antal, Graef Endre VIII. és Nagy Ignác I. oszt. tanulók, mindhárman a magas pénzügyminiszterium részéről. kiknek szülői az ösztöndíjt az igazgató által láttamozott nyugtatvány ellenében félévi „előleges“ részletekben vették fel. Községi segílyt húzott Puskás Adolf IV. oszt. tanuló.

#### D) Szállás-viszonyok és egészségügy.

A tanuló ifjuság azon nagy része, mely a finöveldébe nem juthatott, magán, falusi, nem mindig alkalmas szállásokon volt elhelyezve. Tanintézetünk ezen baján elvégre valahára talán gyökeresen leendő segítve azáltal, hogy a volt praetorialis házat az erd. kath. Status igazgatótanácsa Csikmegye közönségétől az ifjuság collegialis elszállásolása céljából megvevte. (l. H. 4 p)

A finöveldébe a növendékek csak orvosi elővizsgálat után fogadtattak be. Tek. Körmendy Lajos intézeti és kör- orvos ur a gymnasiumot évfolytán több ízben megvizsgálta, felügyelt arra, hogy az orvosrendőri intézkedések a tisztaság és fertőtlenítésre nézve betartassanak.

Mindjárt az első tanári értekezletből kiküldetett az externus ifjuság szállásainak megvizsgálására az állandó 3 tagu bizottság, mely szept. 23-án az orvos urral együtt az externus ifjuság szállásait megvizsgálván, a tapasztalt hiányok tárgyában a szükséges intézkedések megtétettek; egyéb- iránt a szállások ezuttal általában alkalmasoknak és az ifjuság elhelyezése megfelelőnek találtattak.

Május vége felé vardotfalvi bíró Péter Imre uram szállása egy gyanus betegségi eset miatt betiltatott vala ugyan; de a megbetegült tanuló baja nem bizonyulván járványos-

nak: az egészségrendőri zárlat alól nem sokára felszabadított.

A csik-somlyói tanuló ifjúságot a lefolyt iskolai évben mindenemü járvány, még a szomszédos helységekben uralkodott toroklob is — hála Istennek! — megkímélte; múltóbb bajai voltak: szemköt-hártyalob, tüdő- és bél-hurut, gyomor-csorva, torok- és mandolalob, váltóláz, lépdaganat, tüdőlob. Általán és a nagy többséget véve, az ifjúság egészségi állapota virágzó volt.

### E) Tanodai szerelvények gyarapodása.

I. A tanári könyvtár az 1883 4-dik iskolai évben a következő művekkel gyarapodott:

A) Vétel utján 1. rendes bolti áron:

Fksz \*)

1645. Freckay. Találmányok könyve. Bpest, 1879 IV. köt. (J. IV. 32—35.)
1648. Dr. Gruber. Utmutatás a földrajzi hely-meghatározáshoz. Bpest, 1883. (H. III. 100.)
1649. König Gy. Mathematikai és természettudományi értesítő. Bpest, 1882. 1—9. (H. III 99. a—e.)  
2 A magy. tud. Akademia könyvkiadó hivatalától, kedvezményi áron: \*\*) (jan 20. 58. tkf. sz. 1884)
1651. Aristophanes vígjátékai, ford. Arany J. I—III. k. Budapest, 1880. (M. I. 1—3)
1652. Curtius Fröhlich. Görögország története. I—VI. k. 1875—1880. (M. I. 4—9)
1653. Taine Hip.—Dr. Toldy L. A jelenkori Franciaország alakulása. I—III k. Bpest, 1881. (M. I. 10—12.)
1654. Dr. Mayr A társadalmi élet törvényszerűsége. Budapest, 1881. (M. I. 13.)
1655. Thierry — Dr. Csíky K. A római birodalom képe Róma alapításától kezdve a nyugoti császárság végeig. Bpest, 1881. (M. I. 14.)
1656. Pauler Gy. Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése 1664—1671. I—II. Bpest, 1876. (M. I. 15. 16)
1657. Beöthy L. A társadalmi fejlődés kezdetei. Bpest 1882. I—II. k. (M. I. 17. 18.)

\*) Fksz. = Főkönyviszám. A zárjelben lévő betűk az állványokat, a római számok a sort, az arabszámok pedig a sorban lévő belyet jelezik.

\*\*) Hogy a magy. tud. Akademia kiadványaiból egy példányt 25 frt kedvezményi ár fejében gym. könyvtárunk számára megszerezhetünk, azt az igazgató figyelme és szorgoskodása mellett főképp Páll Sándor koloss. tanker. főigazgató ur ónsága közbenjárásának köszönjük.



Fksz.

1658. Laveleye — Tóth L. Kormány-formák az ujkori társadalomban. Bpest, 1881. (M. I. 19.)
1659. Dr. Bardocz. A mechanika alapvonalai, Bpest, 1874. (M. I. 20.)
1660. Trefort, Emlékbeszédék és tanulmányok. Budapest, 1881. (M. I. 21.)
1661. Dr. Csanády. A must és bor főbb alkatrészeinek meghatározási módszerei Bpest, 1876. (M. I. 22.)
1662. Dr. Soltész. A fűvészet alapvonalai. Budapest, 1873. (M. I. 23.)
1663. Vámbéry. A magyarok eredete. Bpest, 1882. (M. I. 24.)
1664. Bánócz. Révai Miklós élete és munkái. Budapest, 1879. (M. I. 25.)
1665. Leves — Szász. Goethe élete. Bpest, 1877. (M. I. 26. 27.)
1666. Symonds — Pulszky. Renaissance Olaszországban. Bpest, 1881—2. (M. I. 28. 29.)
1667. Maine — Pulszky Á. A jog őskora. Budapest, 1875. (M. I. 30.)
1668. Szabó I. A lég. Bpest, 1874. (M. I. 31.)
1669. Szabó K. Régi magyar könyvtár. Bpest, 1879. (M. II. 1.)
1670. II. Rákóczy Ferencz önéletrajza. Bpest 1876. (M. II. 2.)
1671. Szilágyi. II. Rákóczy György és az európai diplomacia. Bpest, 1875. (M. II. 3.)
1672. Rupp. Budapest és környékének helyrajzi története. Pest, 1868. (M. II. 4.)
1673. Szilágy. Temesvári Pelbárt élete és munkái. Bpest, 1880. (M. II. 5.)
1674. Szilágyi S. Bethlen Gábor és a svéd diplomacia. Bpest, 1882. (M. II. 6.)
1675. Helmár. Bonfiniusnak mint történeírónak jellemzése és műve kütfőinek kimutatása s bírálati méltatása. Bpest, 1876. (M. II. 7.)
1676. Dr. Károlyi és dr. Szalay. Nádasdy Tamás nádor családi levelezése. Bpest, 1882. (M. II. 8.)
1677. Dr. Ábel Egyetemeink a középkorban. Bpest, 1881. (M. II. 9.)
1678. Simonyi Zs. A magyar kötőszók, egyuttal az összetett mondat elmélete. Bpest, 1881—83. I—II. k (M. II. 10. 11.)
1679. Vass J. Hazai és külföldi iskolázás az Árpád korszak alatt. Pest, 1862. (M. II. 12.)
1680. Knauz. Az országos tanács és országgyűlések története. 1445—1452. Pest, 1850 (M. II. 13.)
1681. Deák Farkas. Gróf Tököly Imre levelei. Budapest. 1882. (M. II. 14.)

- Fksz.
1682. Szász K. Gróf Széchenyi István és az Akadémia megalapítása. Bpest, 1880. (M. II. 15.)
1683. Dr. Rómer. Műrégészeti Kalauz. Pest, 1866. 4. r. (M. II. 16.)
1684. Pesty. A szörényi bánság és Szörény-vármegye története. I—III k. Bpest, 1878. (M. 17—19.)
1685. Pesty. A magyarországi várispánságok története, különösen a XIII. században. Bpest, 1882. (M. II. 20.)
1686. Szilády. Régi magyar költők tára. I—IV. k. Bpest, 1877, 80, 81, 83 (M. II. 21—24.)
1687. Szinnyei. Hazai és külföldi folyóiratok tud. repertoriuma. Bpest, 1874—75. (M. II. 25. 26.)
1688. Pesty. Az eltűnt régi vármegyék I—II. k. Budapest, 1880. (M. II. 27. 28.)
1689. Dr. Koch. A dunai trachyt-csoport jobbparti részének földtani leírása. Bpest, 1877. (M. II. 29.)
1690. Wenzel. Magyarország bányászatának kritikai története. Bpest, 1880. (M. II. 30.)
1691. Thaly. Ocskay László II. Rákóczy Ferencz fejedelem dandárnoka és a felső magyarországi hadjáratok 1703—1710; Bpest, 1880. (M. II. 31.)
1692. Molnár Aladár. A közoktatás története Magyarországon a XVIII. században I. k. Bpest, 1881. (M. II. 32.)
1693. Rupp. Magyarország helyrajzi története. I—III. Bpest, 1870—76. (M. II. 33—35.)
1694. Brassay. Euklides elemei XV. könyve. Pest, 1865. (M. II. 37.)
1695. Haberern. Aristoteles Nikomachoszhoz címzett etikája. Bpest, 1873. (M. II. 38.)
1696. Dr. Abel. Adalékok a humanismus történetéhez Magyarországon. Bpest, 1880. (M. II. 39.)
1697. Szilágyi S. A két Rákóczy György fejedelem családi levelezései. Bpest, 1875 (M. II. 40.)
1698. Szilágyi S. Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei Bpest, 1879. (M. II. 41.)
1699. Magyar történelmi tár. Pest, 1860—1878. VII—XXV. k. (M. III. 1—19.)
1700. Wenzel. Magyar diplomaciai emlékek az Anjou korából. I—III. k. Bpest, 1874—1876. (M. III. 20—22.)
1701. Nagy és B. Nyári. Magyar diplomaciai emlékek Mátyás király korából I—IV. k. Bpest, 1875—78. (M. III. 23—26.)
1702. Thaly. Késmárki Thököly Imre naplói, leveles könyvei és egyéb emlékezetes irásai. Pest, 1863—1873. I—V k. (M. III. 27. a. b. — 30.)

Fksz.

1703. Verancsics összes munkái, közli Szalay L. és Wenzel G. Pest, 1857—1875. I—XII k. (M. III. 31—42.)
1704. Szilady A. és Szilágyi S. Török-magyarkori történelmi emlékek. Pest, 1863—73. I—IX. k. és Index. (M. IV. 1—10.)
1705. Fraknói. Magyar országgyűlési emlékek 1526—1597. Bpest, 1874—1883. I—VIII (M. IV. 11—18)
1706. Szilágyi S. Erdélyi országgyűlési emlékek. Bpest, 1876—1882. I—VIII. k. (M. IV. 19—26)
1707. Wolf s többen. Nyelvemléktár, régi magyar codexek és nyomtatványok. Bpest, 1874—1881. I—VIII. (M. IV. 27—34.)
1708. Thaly. II Rákóczy Ferencz levéltára. Pest, 1873—1885. I—IX. k. (M. V. 1—9.)
1709. Szabó, B. Eötvös. Matematikai s természettudományi közlemények, vonatkozólag a hazai viszonyokra. Pest, 1863—1881. II—XVI k. (M. V. 10—24)
1710. Kruspér. Légtüneti észleletek I. k. Pest, 1866. (M. V. 25.)
1711. Knauz. Körtán, hazai történelmünkhöz alkalmazva. Bpest, 1877. (L. III. 1. a.)
1712. Henszlmann. A székesfehérvári ásatások eredménye. Pest, 1864. (E. VI. 2.)
1713. Báró Nyári J. Az aggteleki barlang, mint őskori temető. Bpest, 1881. (E. VI. 1.)
1714. Hunfalvi J. Értekezések a történettudományi osztály köréből. Pest, 1867. I. sz. (M. V. 26.)
1715. Fraknói Értekezések a történelmi tudományok köréből. VI. k. 1. 5. 6. sz., VII. k. 2—6. 8. 9. sz., VIII. k. 6. 7. 10. sz., IX. k. 4. 11. 12. sz., X. k. 2. 3. 5. 6. 7. 8. 10. sz. Bpest, 1881. (M. V. 27—49.)
1716. Gyulai. Értekezések a nyelv és széptudományok köréből. V. k. 57. sz., VI. k. 1. 2. 4—10. sz., VII. k. 1—7. 9. 10. sz., VIII. k. 1—10. sz., IX. k. 1. 2. 4. 5. 10. 11. 12. sz., X. k. 1—13. sz. Bpest, 1881. (M. V. 50—99.)
1717. Kalchbrenner. Magyarország hártagombáinak válogatott képei. Bpest, 1874. fol. (E. VI. 3.)

## B) Ajándék útján:

### 1. Ráth Mór kiadó urtól:

1643. Az 1883-dik évi országgyűlési törvényczikkek: Bpest, 1883. (H. III. 97.)
1720. 1883-dik évi országgyűlési törvényczikkek. Bpest, 1883. (H. V. 94.)

Fksz.

2. Dr. Bochkor Károly osztálytanácsos és orsz. képviselő urtól:
1644. Dr. Bochkor Magyar államszámviteltan. Bpest, 1883. (H. IV. 98.) \*)
3. Mikó Árpád szolgabíró urtól:
1718. Bakk. Az 1848—49-diki szabadságharcz alatti események Vizaknán. Bpest, 1880. (H. V. 92.)
1719. Ugyanattól. A Bak és Jancsó család története. Bpest, 1883. (H. V. 94.)
4. A Lampel-féle kiadó hivatalától:
1647. Thewrewk Á. Simonyi nyelvtana. Kritikai tanulmány. Bpest, 1883. (H. V. 91)
1726. Dr. Koltai. Stilstika II. r. Szerkezettan. Bpest, 1884. (H. IV. 99.)
1727. Dávid. Schultz kisebb latin nyelvtana. Bpest, 1884. (H. IV. 100.)
5. Hoffmann Mór szerzőtől:
1646. Göthe Hermann és Dorotheája. N. Kanizsa, 1880. (H. VI. 90)
6. Aigner könyvkiadó urtól: \*\*)
1650. Abafi. Nemzeti könyvtár. I—IX. k, Bpest. (H. I. 64—73.)

C) Áthelyezés útján a kölcsön-könyvtárból:

1721. Dr. Ribáry. A magyar királyság földirata. Bpest, 1877. (G. IV. 85.)
1722. Hanák. A természetrajz elemei. Pest, 1872. (E. IV. 49.)
1723. Dr. Mocnik. Logarithmisch-trigonometrische Tafeln. Wien, 1858. (C. III. 14.)
1724. Dr. C. Bremiker. Von Vega logarithmisch-trigonometrisches Handbuch. Berlin, 1859. (C. III. 5.)
1725. Neuestes Gebühren und Stempelgesetz. Wien, 1864. (F. IV. 72.)

D) Ezekon kívül folytatólag meg voltak rendelve a következő folyóiratok: Malmosi, Tanáregyleti közlöny. Tomor, Közoktatás. Dr. Heinrich, Philologiai közlöny. Szily, Természettudományi közlöny. Szarvas, Magyar nyelvőr. Szilágyi S. Századok és Történelmi tár. Katinszky, Népiskolai tanügy. Gyulai, Budapesti szemle, évfolyamonként egy—egy kötetre számítva.

\*) A tudós szerző és képviselő ur hecses figyelmének ezen nyilatkozatát a tanártestület nagy köszönettel vette.

\*\*\*) Abafy Lajos „Nemzeti könyvtár” ezimű vállalatának 10 első kötetét intézetünk könyvtára számára a közokt. magas miniszterium küldötte meg. (Nov. 7. 1883. 3098. sz.)

Ezekhez képest a tanári könyvtárnak 1883/4-ik tanévi gyarapodása tesz 85 darab művet, 89 füzetben és 193 kötetben. Az egész állomány 1793 mű, 733 füzet 1926 kötet.

**Glósz Miksa,**  
a tanári könyvtár őre.

**II. Az ifjúsági könyvtár állománya a múlt tanévben tett 411 művet. Ezen állomány jelen tanévben szaporodott:**

a) A já n d é k utján: Molnár László csikszeredai ügyvédjelölt urtól: Mühlbach L. I. Napoleon fénykora és hanyatlása cz. regényes korrajz 6 kötetben. Móricz Gyula tanártól: Dr. Németh Antal, Történelmi zsebszótár 1 k. A főgymnasiumi önképző kör által: Werner, Az önző cz. regény 1 kötetben.

b) Vétel utján beszerezett művek: Cseh K. Borszék gyógyászati és nemzetgazdasági szempontból 1 k. Nobody J. Poste restante. Amerikai regény 1 k. Br. Horváth M. A. mételey-hintők. Regény 1 k. Römer S. Tavasz és nyárutó. Regény 1 k. Byr Róbert. A titokzatos vendég. Német regény 1 k. Smith J. F. Az ékszeráros leánya. Angol regény 1 k. Sacher Masoch, Mardona, regény 1 k. Vörös-Gaal Karolina, Valeria, regény 1 kötetben. Wachenhusen J. A kincs. Angol regény 1 k. Smith J. F. Rejtélyes házasság. Angol regény 1 k.

Fogadja fenttiszelt ügyvédjelölt ur az ifjúság iránt állandóan tanusított rokoni pártolásaért annak hálás köszönetét!

**Móricz Gyula,**  
könyvtárőr.

**III. A gymn. kölcsön-könyvtár \*) állása az 1883/4-dik tanév végével:**

a) Pénzben:

1. Múlt tanévről fennmaradt . . . . .	271	frt	07	kr.
2. Ujabb adakozás . . . . .	17	"	65	"
3. Használatdíj a könyvekről . . . . .	204	"	38	"
4. Kamat czímen bejött . . . . .	7	"	40	"
5. A kölcsön-könyvtár tulajdonát képező, használatból kiment tankönyvek elárverezéséből bejött . . . . .	17	"	43	"
Összes bevétel	537	frt	93	kr.
Ebből kiadatott	243	frt	58	kr.
Pénztárkészlet	294	frt	35	kr.

\*) A kölcsön-könyvtárt a tanártestület alapítván, az is igazgatja s az állandó könyvtár-vizsg. bizottság által szokta ellenőrizni és számadását megvizsgálni, mely is Nagy István könyvtárnoknak ügybizugságáért elismerést szavazott.

Ebből a csik-szeredai részvény-takarék-	
pénztárban tőkésítettett . . . . .	135 frt. — —
Egyeseknél el van helyezve	151 frt. — —

b) Könyvben:

1. A mult tanév végén volt	1697 kötet.
2. Elárverezettett . . . . .	94 „
Maradt	1603 kötet.
3. Jelen évi szaporodás vétel után . . . . .	134 kötet.
Összes könyvállomány	1737 kötet.

Pénzadományyal járult a könyvtár gyarapításához: Ráth Mór pesti könyvtáros 17 frt 65 krral.

Nagy István,  
a kölcsön-könyvtár öre.

IV. A természettani szertár gyarapítására a mult évben nagyobb összeg fordítottván, a jelen tanévben — tekintve egyéb kiadásokat — csak 100 frtot lehetett előirányozni; de ezen összeg is vissza lett tartva oly célból, hogy a következő tanévben előirányozandó összeget egy beszerezni szándékolt drágább műszer áráig kiegészítse.

V. A gymn. termény-tár a lefolyt tanévben csekély mértékben gyarapodott Az állat-gyűjteményhez tek. Molnár László ügyvédjelölt ur küldött egy halálfejú lepkét. Fülöp János VI. oszt. tanuló behelyezett egy rovar-gyűjteményt. Egyébiránt az állatgyűjtemény már romló félben van s kiválólag érzi egy passionatus természet-historikus és állattömő szükségét. A növény- és ásvány-gyűjtemény kiválóan szép és lehetőleg teljes.

VI. Rajz- és torna-eszközök a régiiek.

VII. A vegyesek tárában a régi pénz- és érem-gyűjtemény nagy mértékben gyarapodott és pedig: a) a régi pénz-gyűjteményt csekefalvi György János egy darab görög ezüst-pénzzel gazdagította, ki azt szántófdíjén találta és nyilatkozata szerint oly mértékben, hogy „le Amerikáig mind aféle érem jó elő.” Leírás: egyik felől egy szőlővenyigével koszoruzott fej; a pendenteon Herkules csinos alakja, jobbjaival botját tartva s balkarján a nemeai orosz-lán bőrét kalinpáztatva, mellette kétfelől és alatta e felírás: „HPAKAIEOVΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΑΣΙΚΩΝ.” — Kardos Ignác, régebben alcsiki plebános, jelenleg k.-fejérvári kanonok ur ő nsga következő modernebb arany- és ezüst-pénzekkel gyarapította: 1765-ből egy Mária Teréz-féle magyar arany, egy 5 frankos napoleon; 1796. egy keresztes tallér, 1832-ből egy száz-tallér, 1841-ből egy nagyobb porosz-tallér, 1844-ből egy

muszka-rubel, 1848-ból egy magyar mária-huszas, 1856-ból egy osztrák-huszas, 1866-ból egy osztrák-tallér, ugyanezen 1866-ból egy porosz-tallér. — Szász Károly tanár urtól egy I. Lipót-féle garas és máriás. — b) Az érem-gyűjteményt gyarapította a fentisztelt Kardos Ignác kanonok ur: Ő Felsegeik egybekelési és ezüst-menyegzői érmeivel; Puskás Tamás csicsói plebános ur 1792-ből egy francia köz-társasági réz éremmel, mely egy a francia hadjáratokban részt vett székely atyafi veteményes kertjében találtatott. Imets F. Jákó igazgató Szeged reconstructiójának ezüst-érmével, egyik oldalon a Felség képe ezen felirattal: „Szeged szebb lesz, mint minő volt. 1879. márczius 17 én. I. Ferencz József;“ más oldalon: „Phönixként ujja született 1883.“ Ezt az igazgató a szegedi októberi ünnepélyek alkalmából személyesen hozta.

Különösen Kardos Ignác kanonok ur ó nsga nagymérvü és értékes adományaért, ugy Puskás Tamás plebános ur, ki intézetünk iránt állandó pártolást tanusit, fogadják hálás köszönetünket!

## F) Jutalmak:

1. Az ezen gymnásiumhoz jutalmi általánnyképen utalványoztatni szokott 21 frtból szükséges olvasmányokul szolgáló remekművek vásároltatván, azok a következő jobb magaviseletü és szorgalmasabb tanuló-ifjak között osztattak ki:

I. osztály. A bos Józsefnek: Andersen összes művei. Bocskor Zsigmondnak: Józsa kis szinpad és V. Cs. J. „Székely cimbalom-hangok.“ Botár Bélának: Ney, „Ifjusági szinművek“ és V. Cs. J., „Székely cimbalom-hangok.“ Kotró Mártonnak: „Magyar dalmok.“ Tompos Károlynak: Szilágyi, „Történelmi rajzok“ és „Székely cimbalom-hangok.“

II. osztály. Balló Istvánnak: Gréguss, „Mondatok az életkönyvéből“ és Ney, „Ifjusági szinművek.“ Fodor Antalnak: Arany, „Buda halála.“ Patáki Andrásnak: Fáy meséi és ephorismái. Száva Endrének: „Emlékkönyv.“

III. osztály. Péter Jánosnak: Arany, „Toldi“ és „Toldi estéje.“ Szekeres Jánosnak: Ludvig-Boross „Aesop“ meséi. Szekeres Józsefnek: Kuliffay „Erdély története.“

IV. osztály. Eröss Józsefnek: Hős költemények és Vass, „Latin ékes szókötés.“ Gidró Istvánnak: Kuliffay, „A szabadság hősei és vértanui.“

2. Pénzbeli jutalmat nyertek: az Adorján Imre nevében álló jutalmi alap évi kamatját 6 frtot Csizsér Imre VIII. oszt. tanuló, mint ki, kivált a magyarnyelv- és irodalomban

**Hiváló** előmenetelt tanusított s az önképző körben is nagy buzgalmat fejtett ki. Abos József és Tompos Károly I osztálybeli tanulók a tornászatiért nyertek egy kis jutalmat. **Imets F. Jákó** igazgató-tanártól meteorologiai észleletekben való segédkezésért **Siffer Béla** maturizált ifju 4 fr, **Ferenczy Géza** VII. oszt. 1 frt és **Péter János** III oszt. tanulók 2 frtot kaptak.

3 A gymn. önképzőkör részéről az idén sem adatott ki semmi jutalom.

### G) Önképzőkör.

Az ifjúsági önképzőkör **Móricz Gyula** r. tanár vezetése alatt állott.

A tisztviselők megválasztása következőleg ment végbe: elnöknek **Bruckner Antal** VIII. oszt. t., főjegyzővé **Siffer Béla** VIII. oszt. t., aljegyzőül **Kovács János** VII. oszt. t., bíráló tagokul: **Szász Lajos** VIII. oszt. **György János** VIII. oszt. és **Csiszér Imre** VII. oszt. t., pénztárnokul **Graef Endre** VIII. oszt. t. lettek megválasztva.

Á szellemi munkásság csakis meglehetősen eredménnyel folyt le. Tartatott 10 összejevetel, melyeken költemények és műbeszédék szavalgatásában 74 szavalat közül leginkább kitűntek: **Graef Endre** VIII. oszt., **Bruckner Antal** VIII. oszt., **Jakab Ignác** VIII. oszt., **György János** VIII. oszt., **Csiszér Imre** VII. oszt., **Kovács János** VII. oszt., **Jakab Dénes** VI. oszt. tanulók.

A szavalatokat minden alkalommal az önként vállalkozók bírálatai követték.

A tanév folyamán beadatott és meghíráltatott 6 prózai, 33 költői és 1 fordított mű, melyek közül 3 prózai és 5 költői mű fogadtatott el s az egyesület írott gyűjteményében, a „Haladásban“-ban megjelent.

Dolgozataik által kitűntek: **Bruckner Antal** VIII. oszt., **Szász Lajos** VIII. oszt., **György János** VIII. oszt., **Jakab Ignác** VIII. oszt. és főként **Csiszér Imre** VII. oszt. tanulók.

A tagok munkásságának fokozása végett vezető tanár a kör pénztárából pályadíjat tűzött ki következő czimmel:

„Pályázat egy legendára, melynek tárgya a Székelyföldről legyen véve. Jutalma: 4 frt o. é.“ Pályamű azonban egy sem érkezett be.

**Móricz Gyula** vezető-tanár az egyesületi tagok szellemének komolyabb fejlesztése végett a tagok által nagy figyelemmel kísért felolvasást tartott „Vörösmarti, mint a női jellemek nagy mestere“ czimmel.

Pénztári maradvány a múlt évről 4 frt 40 kr o. é.

**Móricz Gyula,**



## H) Gymnasiumi krónika.

1883. július 1. Az erd. rk. mlt. igazgató tanács az 1866. 1874. és 1882. évi status-gyűlési jegyzőkönyveket a gym. könyvtár részére megküldi.

Aug. 21. 2400. p. sz. Az igazgató-tanács intézkedik, hogy a status-gyűlési képviselők, és így a középtanodai képviselő is, még pedig 6 évi időtartamra újra választassék.

Aug. 25. 2387. p. sz. Uj tanterv foganatosittatik; átmeneti intézkedések tételnek. (L. aug. 9. 26,776. min. sz.)

Aug. 29. Csikmegye törvényhatósági bizottsága mai napon megejtette a vásárt az igazgató-tanáccsal a volt megyeháznak ez utóbbi részére nevelési célra 10,000 frt ár melletti eladása által.

Szept. 3. 2445. p. sz. A módszertani értekezletek, az externus ifjúság szállás-viszonyai és a hazai történelem tanítási tárgyában közelebbi utasítás adatik.

Szept. 4. 2573. p. sz. A csik-somlyói r. k. főgymnasium a „nagy-szebeni“ tankerületi kir. főigazgatósághoz osztatik be.

Szept. 15. 2723. p. sz. Ismételtetik azon fennálló szabályrendelet, illetőleg status-gyűlési határozat, hogy a befolyó tandíjnak fele, a tanári nyugdíj alapba lévén bevételezendő, felszerelésekre az összeg felénél többet fordítani nem lehet.

Okt. 8. 1. sz. Elischer József nagy-szebeni tanker. főigazgató ur jelenti, hogy állomását elfoglalván, hivatalos működését mai napon megkezdette; minélfogva a jelentések stb-hozzá terjesztendők be.

Okt. 7—15. Az erdélyi r. k. tatus-gyűlése folyik Gyula-Fehérvártt, melyen a csik-somlyói finövelvét Imets F. Jákó regens, a gymnasiumot pedig Móricz Gyula képviselték.

Decz. 30. 3878. p. sz. Ismételten elrendeltetik, hogy a középtanodát és a tanárokat illető mindennemű jelentés, kimutatás és hivatalos ügyirat közvetlenül a püspöki hatósághoz küldendő. (V. ö. fennebb az okt. 8-diki kiadvánnyal.)

1884. jan. 16. A csik somlyói gymnasiumban az 1882. 3. tanév folytán elért eredmény fölött a tanári karnak elismerés és köszönet nyilvánittatik. (3785—1883. p. sz.)

Jan. 25. 123. p. sz. A kath. középtanodáknál alkalmazott más felekezethez tartozó hittanárokról kimutatás kívánattatik. (Nálunk eféle nincs.)

Jan. 26. 207. p. sz. Az 1885. évi buda-pesti országos kiállítás tanügyi része érdekében kibocsátott felhívás részvétel végett közöltetik. (V. ö. az ápr. 2-ki rendes értekezlet megállapodásaival.) L. márc. 4. 594. p. sz.

Febr. 1. 17. sz. A csik-somlyói r. k. tanító-képezde 25 éves jubileumának tárgysorozata hozzájárulás céljából is közöltetik.

Apr. 15 1041. p. sz. A módszertani értekezletek megtartására és jegyz. könyvére nézve az 1877. évi miniszteri intézkedés megújítottik.

Apr. 27. 1295. p. sz. A kir. magas miniszterium által apr. 10-én 10.288 sz. a. kiadott érettségi vizsgálati utasítás már a folyó 1883/4. tanév végével tartandó érettségi vizsgálatra nézve érvénybe lép és szabályozónak tekintetik. Püspök ur ő exciája, mint főtanhatóság a hit- és erkölcsstanra, mint érettséginel első sorban kötelező tantárgyra nézve intézkedéseket tesz.

Maj. 21. 1553. p. sz. Az erdélyrészi 2 tankerület (kolozsvári és nagy-szebeni) beosztása hivatalosan közöltetik.

Maj. 24. 1604. p. sz. A k. fehérvári papnöveldebe való pályázás határnapja és feltételei kihirdetés végett közöltetnek.

Maj. 24. A gymn. ifjuság a Nagy-Somlyó háta mögötti fenyvesben májusi ünnepélyt tartott, mely — az idő is kedvezvén — különösen az ifjuság osztatlan öröme által tünt ki.

Maj. 24. 1556. p. sz. A hit és erkölcsstannak, mint érettségi vizsgálati tantárgynak kérdésében püspök ur ő exciája ad hoc újabb intézkedést teszen.

Maj. 25. 344. tkf. sz. A szóbeli érettségi vizsgálatnak napjairól jun. 21. és 22. tüzetnek ki.

A csik-somlyói főgymnasiumnál az 1883/4. tanév végén megtartott valamennyi vizsgálatok rendi a következő:

Maj. 21. a VIII. osztály alapvizsgálata.

„ 26—30. a VIII. osztály írásbeli vizsgálatai.

Jun. 7 a VIII. osztály „Hittani“ érettségi vizsgálata.

„ 16 V—VII. osztály a hittan-történelmi és bölcsészeti csoportból.

Jun. 17. I. II. osztály a természet- és mennyiségtani,

„ „ III. IV. osztály a nyelvtani csoportból.

„ 18. V—VII.

„ 19 III. IV. „ a hittan-történelmi,

„ „ I. II. „ a nyelvtani csoportból.

E három utóbbi napon folytak a magán-tanulók írásbeli vizsgálatai is.

Jun. 20. és 21. a VIII. osztály szóbeli érettségi vizsgálatai.

„ 21. d. u. magánvizsgálatok.

„ 23. V—VII. osztály a természet- s mennyiségtani csoportból.

Jun. 24. I. II. osztály a hittan-, földrajzi,

Jun. 24. III. IV. osztály a természet s mennyiségtani csoportból.

Jun. 25. I—VII. osztály az ének, zene- és tornából.

A vizsgálatok mindennap a rendes istenitisztelet után reggeli 8 órakor kezdtek a tanácskozási és rajzteremben s három tancsoportban és két szakaszban tartattak meg.

Jun. 29. Zárünnepély.

Maj. 27. 1617. p. sz. Az érettségi vizsgálati díj Csik-Somlyóra nézve 3 frtban állapittatik meg.

Maj. 30. 1703. p. sz. Jeleztetik, hogy a szóbeli érettségi vizsgálat elnöke ad hoc Elischer József kir. tanker. főigazgató ur fog lenni.

Maj. 30. 1705. p. sz. Elrendeltetik, miszerint a maturizándusokkal osztály-vizsgálat is tartandó és a szóbeli vizsgálatig velök az előadások is folytatandók, különösen azon tanulmányokból, melyek a szóhelinek is tárgyait képezik.

Jun. 18. 1617. p. sz. Rendelet az iskolai bizonyítványok szabályszerű fölbélyegzése tárgyában.

Jun. 25. 1845. p. sz. A középiskolák állapotára vonatkozó kimutatáshoz újabb adatgyűjtő ívek küldetnek (a nagy munka-szaporulat miatt a terminus praeclusi igen rövidre lett szabva).

Jun. 29. Záró ünnepély. Reggeli  $\frac{1}{3}$  9 órakor hálaadó istenitisztelet, melyet segédlet mellett az igazgató végzett. Ezután a gymnasiumi gyűlö-teremben igazgató alkalmi beszédjét rövidebbre vonta, minthogy — talán az esős idő alkalmatlansága miatt — idegen hallgatói feltűnően csekély számban jelentek meg; pedig e volna a legkedvezőbb alkalom arra, hogy a t. szülőkhöz és gyámokhoz az előljáróság szólhaszon! „A ki olvassa, értse...“ Azután az osztályzati summáriumok olvastattak fel és jutalmak osztattak ki. (V. ö. VI. F.)

---

## VII.

# Statisztikai táblázatok.

### 1. A tanulók általános áttekintése.

Osztály	Létszám				Vallás <sup>1)</sup>			Nyelvi <sup>2)</sup> és nemzetiségi viszonyok					A szülők polgári állása				Előmenetel								
	beiratott	elhalt	elmaradt	tanév végéig megmaradt	római katolikus	görög katolikus	ev. reformatus	magyar-székely	magyar-német	magyar-román	magyar-örmény	magyar-szláv	értelmiségi	őstermelő	kereskedő és iparos	tisztviselő	szolga és munkás	részletesen			általán		Összesen		
																		kitünő és jeles	jó	elégséges	elégtelen	haladó		ismétlő <sup>3)</sup>	
																			5	26	38	72	39	146	29
I.	50	—	5	45	44	—	1	39	1	—	5	—	3	30	8	2	2	5	8	17	15	33	12	45	
II.	31	—	2	29	29	—	—	27	—	—	—	—	7	14	2	—	—	6	3	14	6	28	6	29	
III.	14	—	—	14	13	1	—	13	—	1	—	—	1	10	—	3	—	3	3	8	—	14	—	14	
IV.	22	—	1	21	20	—	1	20	—	—	—	—	4	10	4	3	—	2	5	6	8	16	5	21	
V.	24	—	2	22	22	—	—	21	—	—	—	—	4	10	4	3	—	2	5	6	8	16	5	21	
VI.	20	—	—	20	19	1	—	15	—	1	—	—	3	15	—	2	—	4	7	8	3	20	2	22	
VII.	13	—	—	13	13	—	—	13	—	—	—	—	2	11	4	3	—	2	6	10	2	18	2	20	
VIII.	11	—	—	11	11	—	—	9	2	—	—	—	3	4	1	—	—	4	2	5	2	12	1	13	
	185	—	10	175	171	2	2	157	3	2	12	1	26	101	20	23	5	26	38	72	39	146	29	175	

1) Ezen és a következő rovatokba is csak az év végéig megmaradt tanulók száma van felvéve.

2) A székelytől nemzetiségileg némileg különböző tanuló, sem beszélnek a magyaron kívül más nyelvet.

3) Azaz: aki i méltásra van utasítva.

## 2. A tanulás eredményének osztályonkénti áttekintése:

Tárgyak	I. osztály					II. osztály					III. osztály					IV. osztály				
	kitűnő, v. jeles	jó	elégéses	elégtelen	fölment. v. n. járt	kitűnő, v. jeles	jó	elégéses	elégtelen	fölment. v. n. járt	kitűnő, v. jeles	jó	elégéses	elégtelen	fölment. v. n. járt	kitűnő, v. jeles	jó	elégéses	elégtelen	fölment. v. n. járt
Vallásan	10	17	18	—	—	7	7	15	—	—	6	6	2	—	—	6	5	10	—	—
Magyar nyelv	9	9	20	7	—	8	5	13	3	—	3	7	4	—	—	3	5	13	—	—
Latin nyelv	2	13	16	14	—	8	4	12	5	—	4	3	7	—	—	3	4	8	6	—
Görög nyelv	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Német nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	11	—	—	3	5	11	2	—
Földrajz	7	10	16	12	—	6	4	14	5	—	4	4	6	—	—	4	10	7	—	—
Történelem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	5	6	—	—	7	6	7	1	—
Mennyiségtan	8	16	16	5	—	5	7	12	5	—	4	5	5	—	—	3	5	8	5	—
Rajzoló mértan	7	10	28	—	—	8	7	14	—	—	5	7	2	—	—	6	7	8	—	—
Természetrajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	4	12	—	—
Természettan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bölcsészet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tornászat	2	6	37	—	—	2	9	17	—	1	—	12	2	—	—	1	10	9	—	1
Szépirás	2	17	24	2	—	3	6	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ének	2	9	25	—	9	3	4	21	—	1	3	2	7	—	2	1	8	7	—	5
Zene	—	2	—	—	43	2	—	1	—	27	—	—	—	—	14	—	1	1	—	19

2. A tanulás eredményének osztályonkénti áttekintése. (Folytatás.)

Tárgyak	V. osztály				VI. osztály				VII. osztály				VIII. osztály							
	kitünő, v. jeles	jó	elégséges	elégtelen	fölment. v. n. járt	kitünő, v. jeles	jó	elégséges	elégtelen	fölment. v. n. járt	kitünő, v. jeles	jó	elégséges	elégtelen	fölment. v. n. járt	kitünő, v. jeles	jó	elégséges	elégtelen	fölment. v. n. járt
Vallásstan	13	8	1	—	—	12	8	—	—	—	7	6	—	—	—	4	6	1	—	—
Magyarnyelv	8	8	6	—	—	4	9	7	—	—	5	5	3	—	—	2	6	3	—	—
Latinnyelv	5	6	9	2	—	2	4	12	2	—	5	3	4	—	—	1	5	5	—	—
Görögnyelv	7	9	6	—	—	2	9	8	1	—	5	3	4	1	—	1	5	5	—	—
Németnyelv	5	5	9	3	—	7	4	9	—	—	4	3	6	—	—	1	5	5	—	—
Földrajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	4	4	—	—	1	4	6	—	—
Történelem	0	7	6	—	—	8	6	6	—	—	7	4	2	—	—	—	—	—	—	—
Mennyiségtan	9	9	6	1	—	2	8	8	2	—	2	8	1	2	—	1	4	6	—	—
Rajzoló mértan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Természetrajz	10	8	3	1	—	11	6	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Természettan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	4	4	—	—	2	6	3	—	—
Bölcsészet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	4	4	—	—	1	8	2	—	—
Tornászati	—	20	2	—	—	1	9	9	—	1	2	10	—	—	1	11	—	—	—	—
Szépírási	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ének	3	6	10	1	2	5	8	7	—	—	3	6	—	—	—	6	3	—	—	—
Zene	—	—	2	—	20	—	2	3	—	15	1	4	3	—	5	1	1	—	—	8

### 3. Magaviselet, életkor, választott pálya és szállás szerinti áttekintés.

Osztály	A tanév végéig megmaradt tanulók																																		
	magaviselet					életkorra nézve																	választott pálya szerint					szállás szerint							
	példás	dicséretes	jó	törvényszerű	kevésbé törvénysz.	10 éves	11 "	12 "	13 "	14 "	15 "	16 "	17 "	18 "	19 "	20 "	21 "	22 s több éves	egyházi	jogi	orvosi	tanári	műszaki	bányászati	erdészeti	gazdászati	katonai	egyéb	finóvöldében		künn				
																													alapítványos	fizetési	ingyenes	kézi ösztöndíjas	kézi ösztöndíjas	a szülőknél	más szálláson
I.	.	4	34	7	.	.	2	14	13	11	4	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	16	27		
II.	10	10	9	.	.	.	.	5	12	3	4	4	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	5	8	16		
III.	.	2	12	.	.	.	.	.	.	.	4	3	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3	.	4	6		
IV.	.	4	11	6	.	.	.	.	.	2	4	9	2	4	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	7	.	1	0	4	
V.	.	5	13	4	.	.	.	.	.	.	3	6	5	4	3	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	9	.	2	2	9		
VI.	.	1	13	6	.	.	.	.	.	.	1	1	8	7	2	.	1	6 <sup>1)</sup>	2	2	.	2	.	1	3	2	2	4	1	.	.	2	13		
VII.	1	5	4	3	.	.	.	.	.	.	.	3	4	6	.	.	.	6	2	1	.	.	.	1	1	.	3	5	.	.	2	2	6		
VIII.	.	2	6	3	.	.	.	.	.	.	.	1	3	3	2	1	1	2	3	.	1	.	1	1	.	2	2	7	.	2	.	2	2		
<b>Összeg</b>	<b>1</b>	<b>33</b>	<b>103</b>	<b>38</b>	.	.	<b>2</b>	<b>19</b>	<b>25</b>	<b>22</b>	<b>20</b>	<b>24</b>	<b>20</b>	<b>23</b>	<b>14</b>	<b>3</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>14</b>	<b>7</b>	<b>3</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>1</b>	<b>3</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>7</b>	<b>4</b>	<b>1</b>	<b>3</b>	<b>1</b>	<b>3</b>	<b>43</b>	<b>83</b>

<sup>1)</sup> A pálya-választás általán ingadoz; fogantatás pedig nagyon függ a körülményektől.

#### 4. Származási hely szerinti áttekintés.

Lakhely	O s z t á l y								Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Helybeli	3	4	3	2		1	1		14
Csikmegyei	36	24	11	18	20	13	10	8	137
Háromszékm.	4	2			2	6	1	3	18
Udvarhelym.	1	1							2
Maros-Tordam.							1		1
Brassómegyei	1								1
Torda-Aranyosm				1					1
Bács-Bodrogm.		1	.		.	.		.	1
Összesen	45	29	14	21	22	20	13	11	175

#### 5. Az érettségi vizsgálatok eredményének áttekintése.

Tanév	Jelentkezett	Visszahelyeztetett	Éretnek nyilvánított			Ezek közül szándékozik												
			Javító	Írásbeli	Szóbeli	egyetemi			mű-egyet.			akadémiai						
						jól	egyszerűen	megbukott	egyházi	jogi	orvosi	bölcsészeti	építészeti	mérnöki	vegyészi	bányászati	erdészeti	katonai
1883/4	11		11	11	4	4	3	2	3	.	1	.	.	.	1	2	.	2

### VIII.

## Légtünet- és növény-életteni észlelő.

Imets F. Jákó intézeti igazgató-tanár a 12-ik évben is folytatta a légtüneti és növény-életteni észleleteket, mely utóbbiakban Lakatos Izra gymn. és képezdei tanár ur volt szives közreműködni. A légtüneti észleletek felküldettek a m. kir. központi intézethez Budapestre; a növény-életteni adatok hasonlólag évenként közöltetnek.



A csiksomlyói állomás fldr. hossz:  $43^{\circ} 32'$ ; fldr. szél:  $46^{\circ} 22'$ ; teny. erfeletti magassága: 707 meter. <sup>1)</sup>

Hónap	Légnyomat			Hőmérsék- let C. sz.			Pára- nyomat			Ned- vesség			Csapadék m. m. l			Szélirány				Jegyzés		
	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	legkisebb	havi	24 órai	napi átlag	uralkodó	másod	harmad	negyed		szél erősség (közép)	Felhőzet (közép)
Január	701.3	711.9	694.3	-7.1	0.9	-14.1	2.4	4.5	0.0	86	96	65	11.15	8.55	8	NE	SW	W	SE	1.0	4	n hó szelid Napfen-t derit. Száras hideg: Mátvás diderg.
Február	704.2	711.0	695.0	-7.3	1.4	-15.1	2.5	4.5	1.2	89	98	78	17.97	6.62	11	NE	N	W	SW	1.3	3	De csunya sord! Husvat osikorg.
Március	693.7	711.2	682.0	-4.4	8.1	-14.5	2.9	6.0	1.1	84	94	68	53.00	13.50	12	NE	SE	W	N	2.6	6	Roppant fanvar: Barom fanvalg.
Április	696.8	704.6	685.6	3.4	9.3	0.6	4.7	6.9	3.5	78	93	65	73.25	18.50	12	E	SE	NE	W	1.7	7	Nedves tavasz: S rá még havaz.
Május	697.3	702.6	688.0	12.5	18.3	4.2	7.9	12.2	5.5	75	91	55	122.55	28.50	13	W	E	SE	SW	2.0	6	A hó osekélv: Borassékbe der!
Junius	698.9	705.6	692.9	16.1	20.4	11.4	9.9	13.3	7.6	74	89	62	51.60	16.25	8	W	SE	E	N	2.3	5	Hó, hó, vizár Viharzva jár.
Julius	699.4	702.9	693.2	17.4	26.1	11.4	13.1	19.3	10.2	85	96	70	128.77	45.0	12	SW	SE	NE	W	2.0	3	Jó gújteni! Hát fürdeni!?
Auguszt.	701.0	704.2	697.4	16.4	20.6	12.5	11.8	15.0	7.9	83	97	51	28.45	19.00	6	SW	NE	NW	SE	1.8	3	Szép, nem hideg: Dér nem s'et.
Septem.	698.5	704.1	693.7	13.3	19.8	5.3	8.9	12.7	5.9	79	95	65	53.05	23.60	6	SE	S	SW	NE	1.3	3	Szelid, meleg: Vigad Szeged.
Októb.	700.2	711.8	691.5	7.4	13.7	0.4	6.7	9.3	3.1	83	95	64	36.52	13.70	8	SE	NE	SW	S	0.7	4	Végig szelid: Ló kün nyerit.
Novem.	701.7	708.6	693.6	1.0	7.4	-6.6	4.6	6.8	2.4	80	98	73	24.95	14.85	4	SE	S	SW	NE	0.3	6	Lanyhult idény: Mily estifény?
Decem.	698.8	710.9	679.2	-5.2	12.6	-12.6	2.8	4.0	1.6	91	100	76	10.70	6.10	7	S	SW	E	NE	0.7	7	Későn lepott A kedve meg.
Évi közép	699.3	707.3	690.6	5.6	3.2	-5.7	6.6	9.5	4.1	82	95	66	52.66	17.38	9	SE	NE	SW	W	1.5	4.8	

<sup>1)</sup> A földr. fekvés és tengerföletti magasság adata Pál Gábor tanár számítása szerint van föltéve.

<sup>2)</sup> A bevett angol jegyek: N = Nort = észak; E = East = kelet; S = South = dél; W = Ouest = nyugot.

I. Az 1933. évi érzéleltek hironatos eredményét a következő táblázat szemlélteti:

II. A növény-életteni (phytophoenologiai) észleletek eredménye az 1883. évre vonatkozólag következő:

a) A lombfejlődés kezdete: máj. 6-án a nyír, berkenye, egres, ribizke; 10-én a bükk; 14-én a kőris, hárs és jegenye; 21-én az ákácza leveledzik.

b) A virágzás kezdete a következő növényeknél észleltetett: máj. 16-án körte; 19-én meggy, szilva- és almafa; 29-én a borostyán, jun. 8-án a hárs; 11-én az ákác; 13-án rozs; jul. 3-án a bodza; 13-án a pityóka; 16-án a paszuly; 20-án a borsó; 27-én a tengeri; 28-án az ugorka és tök virágzanak

c) A gyümölcsérés kezdete: jul. 2. földi-eper 8-án cseresznye; 10. ribiszke; 21. egres és meggy; 26. málna, borsó és paszuly; 31. nyári alma (Udvarhely m.); aug. 1. virágos kender-nyövés; 4. rozs, 8. búza és árpa; 27. zab, tavasz-rozs, tavasz-búza-aratás; 25. nyári alma-verés; 30. alydohány szedés; szept. 5. körte, szilva és magyaró, magos kender; 13. szeder; 15. mák; 24. pityóka és dohány-szedés, 27. tengeri és alma; — okt. 6. fűzalma virág (másodsor) 10 bor, kevés és czankó.

d) Egyéb észleletek: Januárban olasztél, a vetés fedetlen; febr. és márcz. rendkívül hidegek; márcz. 18. még szánút, 25. csikorgó hideg husvét; 27. 28. villámlások, 29. hó és fúvatag; ápril. nagyon fanyar; 9. a havasi madarak a hideg miatt lejönnek a faluba; az elején megjelent gólya elvonnul; fecske csak 18-án jelentkezik; még 26-án is havaz, a hó a tanórokból is csak 28-án enyészik el; a juh csak a hó vége felé kezd kijárni, tavaszi veteményezés áprilben még semmi. A takarmányszükség oly nagy, hogy egy szekér széna ára 30 frt, a szalma pedig 10 frt; Felcsikon és Gyimesben a szalmafödelet megétetik. A hegyeken lévő tömördek hó és fanyar szelek a légkör átmelegedését akadályozzák; a nyilatkozás egy egész hónappal késik. Ilyen tavaszról 12 év óta nem zengett dalunk. A május 21. és 22 ki hó a gyöngébb növényzetnek árt, az almafákat leforrázza; 7-én az első égzengés; 21. és 22-én a Hargitán és Somlyóban sok hó; 23. még fűteni kell. Junius viharos és hideg; 23-kán reggel József főherczeg zsögödi nyilatkozata szerint Borszékben dér volt. Julius 18-kán a Hargitán hó, 19-én benn is pilinkél és szivárvány; 5. a pálfalvi harangozót a villám megüti; 24. Rákoson kisebb, Tekerőpatakon szörnyű égést és pusztulást okoz; 18-án az Olt kicsapván, a széna hoglyákat elviszi. Aug. 15. gyengébb dér; szept. első felében az aszály veszélyei fenyegetnek; pityóka és káposzta nem nő, a legelő kiégve, a tehén kutyatejet rág, teje keserű és élvezhetlen. Október rendkívül szelid; 24. szivárvány, az

őszi vetés szépen fejlődik. Novemb. igen kellemes, a deres reggeleket szép őszi napok követik; még 29-én is künn csatangol a taploczai lófiu, Deczemb. hasonlóan szelid; a hó 6-án esik le, de gyengén takarja a felületet. 2-ka óta 5. és 6 óra között északnyugatra ritka piros fény látható, mely sem nem rendes esthajnal, sem nem éjszaki-fény. Érdekes talánya a természettudósoknak.

## IX.

### Figyelmeztető.

1. A tanulók szabályszerű fölvétele és beiratása szept. 1. napján történik. Szükséges, hogy a tanulók szülőjök vagy gyámnokuk vezetése mellett jelenjenek meg az igazgatónál, hogy ugy fegyelmi, mint tanulmányi tekintetben már eleve szükséges tájékozást nyerhessenek.

2. Azon szülök, kik nem a tanoda székhelyén laknak, az igazgatóság hire és beleegyezésével tartoznak szállást fogadni, hogy így, a házi felügyeletre nézve, jogaikat és kötelelességeiket olyanokra ruházhassák át, kik a gondviselés alá helyezett tanulónak nevelési és tanulmányi célját szállásügyi hanyagság és lelki ismeretlenség által kockáztatni és kijátszani nem fogják.

3. A gymnasium I. osztályába csak a 9-ik évet már betöltött és 12-iket messze nem haladott koru növendékek vétetnek fel; a kik azt eddig elhanyagolták, vagy kívülről jönnek, az iskolai bizonyítvány mellett tartoznak hiteles anyakönyvi kimutatást hozni.

4. A javító-, valamint az elhalasztott felvételi vizsgálatok is szept. 3. és 4. napján tartatnak meg. A javító-vizsgálatok iránti folyamodványokat, valamint az alapítványi kérelmeket is rendszeren július 8 ig az igazgatósághoz be kellett adni. A javító-vizsgálatokat a tanulók azon tanodánál kötelesek kiállani, melynél megbuktak, vagy azokat letenni elmulasztották. A fölvétel föltételei jó sikerrel végzett főelemi IV. osztály, vagy hasonfoku tanodák s az ezektől kiállított bizonyítvány. Különbözen pedig a mindenkire nézve köteles fölvételi vizsgálat tárgyai: értelmes magyar és latin olvasás, a magyarnyelvtanból az alaktan főbb részeinek ismerete, jól olvasható diktandó-írás és a 4 alapművelet egész és közönséges törtszámokkal.

5. Minden tanuló tartozik a 4 frt tandíj és 15 kr könyvtári illetéket előre lefizetni; ez alól senkit sem lehet mentesíteni.

6. A tanulók, valamint a szülők és gyámok is figyelmeztetnek az iskolai bizonyítványok megőrzésére; minthogy ezeknek másolatai az eredeti elvesztét bebizonyító kérelem mellett a fensőbb hatóság, az érettségi okmány másolata pedig csak a miniszterium engedélyével állitható ki. Figyelmeztetnek továbbá a szülők és gyámok, hogy az évharmadi Értésítőket szorgalmasan vegyék át iskolázottaiktól és azokat jól betekintve írják alá, vagy maguknak megmagyaráztatva, más hiteles ember, jelesen a plebános ur által irassák alá, hogy ne csupán az évvégi bizonyítványból, és így későn ébredjenek arra, hogy fiok vagy gyámoltjok elvesztegette a drága tanidőt és iskolai évet.

7. Az ifjak tankönyveiket a kölcsön-könyvtárból 20<sup>0</sup> mellett nagyobb részt beszerezhetik.

Csik-Somlyón, 1884. jul. 3.

**Imets F. Jákó,**  
t. főesperes, gymn. igazgató.

---

# TARTALOM.

- I. Értekezés:
    - „Csik-Somlyó földrajzi fekvése.“ Pál Gábor tanártól.
    - Tanügyi adatok. Imets F. Jákó igazgatótól; és pedig:
  - II. Tanári kar.
  - III. Az 1883/4. évben követett tanterv.
  - IV. Írásbeli magyar feladványok.
  - V. Az ifjuság érdemsorozata.
  - VI. Egyéb tanügyi adatok:
    - A. A tanév kezdete, folyama, személyzetiek.
    - B. Valláserkölcsei állapot, ünnepek, kegyeleti tények.
    - C. Alapítványok, ösztöndíjak.
    - D. Szállás- és egészségügy.
    - E. Szerelvények gyarapodása, I—VII.
    - F. Jutalmak.
    - G. Önképzőkör
    - H. Gymnasi tónika.
  - VII. Statisztikai tájékoztatók, 1—5.
  - VIII. Légtünettani észlelő, 1—2.
  - IX. Figyelmeztető.
-





